

Kuştepe Mahallesi'nde Geç-Peripatetik Gruplar: Katmanlar, Etkileşim ve Bütünleşme

Egemen Yılgür*

Özet

İstanbul'un Şişli ilçesinde yer alan Kuştepe Mahallesi farklı geç-peripatetik gruplara ev sahipliği yapan bir yerleşim bölgesidir. Bu çalışmada Kuştepe Mahallesi'nde yaşayan peripatetik kökenli grupların birbirleri ve çevreleriyle olan ilişkileri ile kapitalist ilişkilerin gelişiminin farklı aşamalarında ortaya çıkan mekânsal dönüşümlerin tek tek grupların geçim ve yaşam stratejilerine etkileri tartışma konusu yapılmaktadır.

Abstract

Various peripatetic groups live in Kuştepe Neighborhood which is located in Şişli district of İstanbul. In this paper, the relations between peripatetics and the others in Kuştepe and the impacts of spatial transformations which emerge during the different phases of capitalistic development, on each group's subsistence and life strategies are discussed.

Anahtar kavramlar: Peripatetik gruplar, Roman çalışmaları, Teber / Abdallar, İstanbul

Keywords: Peripatetic groups, Romani studies, Teber / Abdals, İstanbul

Kuştepe İstanbul'un Şişli ilçesine bağlı bir mahalledir. İstanbul'un en yoksul mahallelerinden birisi olan bu elli yıllık yerleşim biriminde peripatetik kökenli grupların yoğun bir ağırlığı bulunmaktadır. Antropoloji yazınında son 30-40 sene içerisinde yaygınlık kazanan peripatetik terimi, şu veya bu düzeyde endogamik, geçimlerini temelde belli zanaat ve hizmetlerin sunumu üzerinden karşılayan göçebe toplulukları karşılar. Kapitalist ilişkilerin gelişmesi sonrasında geleneksel mesleklerini bırakarak kentlerde yeni yerleşim alanları oluşturan topluluklar ise bu çalışmada geç-peripatetik adlandırması ile tarif edilmektedir.

Peripatetik ve geç-peripatetik grupları tanımlamak için dışarıdan bakanların kullandığı "Çingenelik" tahayyülü zaman zaman mekân parçaları ile özdeşleşebilir. Kuştepe İstanbul'da "Çingenelik" tahayyülünün mekâna çok sıkı bir biçimde tutunduğu

yerleşim birimleri arasında yer almaktadır. Öyle ki bu adlandırmanın son derece yıkıcı etkilerinden kurtulabilmek için Kuştepe'nin peripatetik kökenli olmayan sakinleri çok fazla çaba harcamak durumunda kalmaktadırlar. Aynı kaderi yaşayan pek çok başka yerleşim için de geçerli olduğu üzere Kuştepe Mahallesi'nde oturanlar, ister peripatetik kökenli olsun isterse farklı sosyal kökenleri paylaşsınlar, mahalle dışındaki dünyada ikametleri sorulduğunda mahallelerinin değil, Kuştepe'nin bağlı bulunduğu ilçenin adını söylerler. Çoğu Kuştepeli mahallesinde Kuştepeli, mahallesinin dışında Şişlilidir.¹

1 Yakın dönemlerde peripatetik grupların yaşadığı yerleşim bölgelerinde yürütülen bir saha çalışması mekânsal damgalama olgusunun yaygınlığını ortaya koyan çeşitli örneklerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olmuştur. Konya, Erzurum ve İzmir gibi çeşitli illerde "Çingenelik" algısı ile damgalanan mekânlardan "kurtulmanın" yolu olarak otoritelerce kentsel dönüşüm projeleri gösterilmektedir (Akkan ve Deniz ve Ertan, 2011: 33-44). Nişantaşı Teneke Mahallesi örneğinde ise 1950'lere kadar mekânın "Çingenelik" algısı tarafından kuşatılması mahalle sakinlerinin teneke mahalle yoksulluğu içerisinde hapsolma-

* Yrd. Doç. Dr. Nişantaşı Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Bu çalışmanın odağında Kuştepe'de yaşayan geç-peripatetik gruplar bulunmaktadır. Bölgedeki grup ve alt grup oluşumları, birbirleriyle ve peripatetik olmayan mahalle sakinleri ile ilişkileri, üretim ilişkileri düzeyinde meydana gelen gelişmelerin yarattığı mekânsal hareketliliklere nasıl yanıtlar verdikleri gibi temalar kapsamlı bir olgusal malzemenin değerlendirilmesi üzerinden geliştirilen çıkarımlarla tartışılmaktadır. Çalışmanın temel inceleme birimi, Kuştepe mahallesindeki geç-peripatetik nüfusu oluşturan katmanlardır. Öte yandan bu katmanlar tarih dışı ve soyut özlere olarak tartışılmamakta, her biri hem mahalle dışı evrendeki toplumsal süreçlerle hem de mahalle içindeki diğer unsurlarla etkileşim halinde şekillenen ve kendilikleri(ni) sürekli yeniden inşa (eden) olunan toplumsal dalgalanmalar olarak ele alınmaktadır.

Makaleyi hem yazarı hem de potansiyel okur kitlesi için önemli kılacak olan katkının sadece olgusal malzemenin değerlendirilmesi ile varılan sonuçlar olmadığına, sonuçlar kadar bu sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılan "araştırma sürecinin" düşünsel değerlendirmesinin de özel bir önem taşıdığı düşünülmektedir. Çalışmanın sonraki bölümlerinde öncelikle araştırmacıyı Kuştepe Mahallesi ile ve analizde kullanılan kavramsal malzeme ile karşılaştıran süreç detaylı bir biçimde ele alınacak, ardından ilgili olgusal malzemenin kuramsal zeminin üzerinde yapılandırılmasına çalışılacaktır.

Düşünsel Bir Metodoloji Tartışması

Bu çalışmada analiz edilecek olan verilerin derlenmesi yaklaşık on yıllık bir zaman süreci içerisinde gerçekleştirilmiştir. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü bünyesinde yürüttüğüm yüksek lisans ve doktora tezleri sırasında yaptığım planlı araştırma ve görüşmelerin bu bilgi birikiminin oluşumunda önemli bir etkisi oldu. Buna karşılık, çalışmanın ana eksenini oluşturan analitik değerlendirmeleri mümkün kılan süreç, doğrudan bir araştırma süreci çerçevesinde yapılandırılmayan farklı temasların sonucunda hayata geçmiştir. Çalışmanın bu bö-

sına neden olmuş, bu tarihlerden sonra bu algının silinmeye başlaması ile birlikte mahalle orta sınıflaşma sürecine girmiştir (Yilgür, 2012). Tülin Bozkurt Ankara İsmet Paşa Mahallesi'nde yaşayan Poşa gruplarıyla ilgili çalışmasında mekânın Çingene-lik algısı ile damgalandığını ve bu damgalamadan peripatetik kökenli olmayan grupların da bir şekilde etkilendiğini ortaya koymaktadır (Bozkurt, 2006: 296 ve 316).

lümünü özel olarak bu süreci ve sürecin içerisindeki kendi konumumu açıklamaya ayırıyorum.

Kendi çalışma yöntemimi ve bir sosyal bilimci olarak kendimi tartışma konusu yapma gayretim, bu çalışmada kullanılan pek çok kavramı borçlu olduğum Pierre Bourdieu'nun düşünömsellik çağrısı ile doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle son derece özet bir biçimde de olsa Bourdieu'nun bu yaklaşımını tartışmanın yararlı olacağına inanıyorum.

Bourdieu'ya göre bilimsel nesnenin inşası öncelikle genel sağduyu ile araya mesafe koymayı gerektirir. Çoğu kavramlarımızı, yöntemlerimizi ve hatta doğrudan doğruya araştırma konularımızı üzerinde fazlaca düşünmeksizin sağduyusal bilgi formunda hazır buluruz. Sosyal dünyayı anlama uğraşı içerisinde olan sosyoloğun kendisi de onun bir ürünüdür. Sosyal bilimcinin sosyal dünyayı sorunsallaştırırken kullandığı kavramlar da bu duyarlılık çerçevesinde tartışılabilir. Bourdieu tam da bu noktada kendisini tartışmaya açma cesareti göstermeyen bir bilimsel pratiğin gerçek anlamda ne yaptığının farkında olmadığını ifade eder. Öte yandan Bourdieu kendi işlemlerini ve düşünme araçlarını radikal bir biçimde tartışma konusu haline getirmeye yanaşmayan sıradan sosyolojinin böylesi bir yönelim içerisinde girmeyeceğinin farkındadır (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 235-236).

Bourdieu araştırma nesnesi olarak seçilen pek çok konunun çoğu zaman sağduyusal bilgi formunda tanımlanmış sosyal sorunlarla bağlantılı olduğunu açıklar. Ona göre sosyal bilimciler gerçekte belli süreçlerin sonucunda inşa edilmiş tahayyüller olan sorun alanlarını verili kabul ederek kendi araştırma nesnelerini tayin etmektedir. Oysaki bu sırada gerçekleşen tam olarak sosyal bilimcinin kendisinin nesne olarak benimsediği sorunların nesnesi haline gelişidir. Bu tehditten kurtulmanın tek yolu ise sorun alanı olarak tarif edilen meselelerin nasıl sorunsallaştırıldıklarının izini sürmek, bu tartışmaları tarihselleştirmektir (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 238-239). Öte yandan sorun alanlarının inşa edilmesi süreci aslında bir endüstridir ve sosyal bilimciler de bu endüstrinin parçası olmaktadır. Sorunların inşa edilmiş doğasının gizlenerek evrensel olgular olarak sunulmasında kurumlar üzerlerine düşen görevleri yerine getirmekte, buna karşılık bir onay makamı olarak uzmanlara da belli bir alan bırakmaktadırlar. Aralarında sosyologların da bulunduğu bu uzmanlar problemlerin evrensellliğini ve nesnellliğini bilimin otoritesini kullanarak teyit ederler (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 240).

Bourdieu, sosyal bilimcilerin sıklıkla araştırma alanlarına yönelttikleri nesnelleştirme araçlarını kendilerine doğrultmalarını ve bu sayede gözlemci ve nesnesi arasındaki ilişkide belirginleşen önyargıları etkisiz hale getirmelerini istemektedir. Bu aynı zamanda bilimsel alanın kendi özerkliğinin ve bu alanda rol oynayan gizli ve açık belirleyicilerin farkına varılması yoluyla sosyal bilimcilerin politik sorumluluğunun gelişmesini sağlayacak olan bir süreçtir (Wacquant, 1989: 2).

Sonuç itibarıyla Bourdieu'nun akıl yürütmesi hem tartışmayı yürütürken hazır bulduğumuz kavramlar, bunların geliştirilme biçimi ve araştırma konusunun kendisi, hem de araştırma konusu ile ilişkilenen sosyal bilimci olarak kendimiz hakkında bir soruşturma yürütmemiz için bizi cesaretlendirir. Sonraki paragraflarda kendi sınırlılıklarımın bilincinde olarak böylesi bir düşünümSELLİK pratiğini hayat geçirmeye çalışacak; tartışılacak verilerin kaynağı olan on yılı aşkın kişisel pratiğimi, bu pratiğin öznesi konumundaki sosyal bilimci olarak kendimi ve çalışmada kullanılan temel kavramları ameliyat masasına yatırmayı deneyeceğim.

İnceleme Nesnesi Olarak Sosyal Bilimci

Toplumsal katmanlaşma analizinde betimleyici sınıf kategorizasyonlarını ve bunların bireye etkileri ile ilgili önermeleri düşünceSİZCE kullanmak tehlikeli bir yaklaşımdır. Bu handikabın farkında olsam da şu aşamada kendimi ekonomik sermaye açısından orta sınıfa, kültürel sermaye açısından alt-orta sınıfa ve sosyal sermaye açısından alt-sınıfa mensup bir birey olarak tanımlamakta bir mahsur görmüyorum.² Bu kaba betimleme esas itibarı ile beni toplumsal güzergâh üzerinde belli bir koordinat noktasına yerleştirmekte ama bu konumlanışı belirleyen mekanizmaları

2 Metin boyunca kültürel, sosyal, ekonomik sermaye kavramları Bourdieu tarafından tanımlanan bağlama uygun bir biçimde kullanılacaktır. Yazarın metinlerinde ekonomik sermaye genel olarak yazındaki yaygın kullanıma uygun bir biçimde ele alınmaktadır. Kültürel sermaye ise Bourdieu'nun işaret ettiği çerçevede somutlaşmış, nesneleşmiş ve kurumlaşmış biçimlerde ortaya çıkabilir. Bourdieu bu sermaye biçiminin genel olarak bilgi sermayesi olarak adlandırılabilceğini ifade etmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 108). Sosyal sermaye ise tanımlar üzerinden ortaya çıkar. Bir grubun ya da bireyin dâhil olduğu kalıcı ilişkileri, bu ilişkiler sayesinde sahip olduğu potansiyel kaynakları ifade eder (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 108). Farklı sermaye tiplerinin toplamı bize bir birey ya da grubun sermaye bileşimini verir.

açıklamamaktadır. Bu noktayı şimdilik belirsiz bırakarak toplumsal güzergâhta tarif ettiğim noktayı işgal etmemin benim kişisel hikâyeme ilişkin somut sonuçlarını değerlendireceğim.

Ailemden miras aldığım ekonomik ve kültürel sermaye, kurumsal eğitim alma imkânına kavuşmamı sağladı. Sosyal bilimlerle ilgilenmemi mümkün kılan boş zamanı da yine bu kaynaklara borçluyum. Buna karşılık Türkiye'de son derece etkin olan tanıma ağları açısından derin bir yoksulluğu yaşadığımı ifade edebilirim. Beni ve ilgilerimi tarif eden temel çelişki budur. Ekonomik ve kültürel sermaye bileşiminin daha avantajlı toplumsal güzergâhlara ulaşmayı mümkün, cazip ve çekici kıldığı bir birey olarak, tanıma ağlarının kısıtlılığı içerisinde kendimi hep engellenmiş buldum. Bu durum beni sosyal bilimler alanında daha fazla yoğunlaşmaya, kendimi ve kendi çelişkimi sorunsallaştırmaya yöneltti. Diğer taraftan tanıma ağlarını bireyin toplumsal güzergâhında bu derece etkin kılan toplumsal kuruluşları da anlamaya ve olabildiğince dönüştürme pratikleri içerisine girmeye çalıştım.

2000-2005 yılları arasında hem dar çevrelerin sınırlarını aşmayan, tepkisel ama sınırları net tanımlanmamış bir aktivizm faaliyeti hem de eşgüdümlü olarak ilerleyen amatör bir sosyal bilim araştırması günlük yaşamımın ağırlık noktasını oluşturdu. Bu süreçte daha geniş gözlem olanakları ve kaynaklara ulaşarak kendi temel çelişkimi sorunsallaştırmaya çalıştım. Genel sermaye bileşimindeki dengesizliği belirleyen ve o an için gözlemlenebilir olmayan mekanizmaya ulaşmam için ailemin birkaç kuşak içerisinde ürettiği unutmama pratiklerini tersine çevirerek geçmişini yeniden inşa etmem gerekti. Unutmanın, hatırlamanın ve genel olarak hafızanın doğasını; hatırlamanın geçmişe dolaysız bir erişim değişim değil bugünle geçmiş arasında özel bir etkileşim olduğunu kavradıkça mesele bir başka boyuta taşındı (Huyssen, 1999). Ailemin yüz yılı aşkın bir zaman süresi içinde yaşadığı ve artık var olmayan bir mekân parçasının sosyal tarihini arşiv ve soruşturma çalışmaları temelinde ulaşılmış yaygın bir veri ağı ile yeniden tahayyül ettikten sonra bunu formal bir araştırma içerisinde kemikleştirdim. Yüksek lisans tezim ve onun üzerinde yükselen kitap çalışması aynı zamanda kendi temel çelişkimin tarihselliğinin kristalize olduğu aileyi ve onun içerisinde yapılandırıldığı mekânsal varoluşun kodlarını çözme süreci oldu (Yilgür, 2012). Bu deneyim benim açımdan dağınık ve belli belirsiz çocukluk anılarını araştırma sürecinin bulguları ile kaynaştırarak kendi temel çelişkimi anlamlandırmam ve yeni öz farkındalığımı temel alarak

kendimi yeniden kurmam anlamına gelmektedir.

Vardığım noktada ailemin en az üç farklı peripatetik toplulukla ilişkilenen sosyal köklerini ve yine bununla ilişkili etnik özgünlüklerini, en azından bu toplumsal kuruluşlarla ortak tutum ve yatkinlikleri benimseye yetecek bir sürede birlikte yaşama pratiği içinde olduklarını ifade edebiliyordum. Nihayet ailenin içinde yaşadıkları mekânsal varoluşun bir bütün olarak farklılaşması ile birlikte ekonomik ve kültürel sermaye kazanımı üzerinden nasıl dönüştüğünü anlayabilmem mümkün olmuştu. Gönüllü asimilasyon bir dereceye kadar kültürel pratiklerin terki ve ana akım toplumsal süreçlere uyumlu yeni kültürel pratiklerin benimsenmesi ile birlikte yürümüştü. Ekonomik ve kültürel sermaye birikimi bu zemin üzerinde mümkün olmuş, buna karşılık aile kendi peripatetik kökleri ile bağını koparıırken yitirdiği sosyal sermayeyi yeni tanıma ve eklemlenmelerle tamamlayamamıştı. Açık ki sosyal sermayenin kazanımı çok daha güçlü ve köklü ilişkilerin ve bir ilişkiler ağının varlığını gerektiren bir konudur. Bu nedenle kendi tanıma ağlarını kaybeden ailenin yeni tanıma ağlarına dâhil olması çok daha yavaş işleyen bir süreçti.

Nihayet kendi kişisel tarihimin dışına çıkarak, peripatetik kökenli toplulukların yaşam alanları ile daha doğrudan ilişkilere girmeye başladım. Bu ilişkiler hem kendi çelişkim hem de genel olarak toplumsallıkların açıklanmasında son derece işlevsel olan bir başka kavramı, habitusu, benim için son derece anlaşılabilir bir hale getiren kişisel yatkinliklerin biçimlenmesine olanak verdi. Bourdieu'nun en temel kavramlarından biri olan habitus yapısının failin fiinde ve var oluşunda nasıl somutlaştığını ortaya koymaktadır. Bourdieu'ya göre habitustan söz etmek kişisel olan kolektif olanla, öznelin yapıyla nasıl ilişkilendiğini açığa çıkarmaktır. Ona göre habitus, "toplumsallaşmış özneliktir" (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 116). Bireyler çoğu zaman bilincine varmaksızın tekrarlanan bir dizi tutumla donanmaktadır. Habitus "bir konunun içkin ve bağıntısal özelliklerini birlikçi bir yaşam stilinde, yani insanların, malların/varlıkların, pratiklerin tercihindeki birlikçi bir bütünde dile getiren can verici ve birleştirici kökendir" (Bourdieu, 1995: 23). Sağduyusal bilgi formunda habitusla karşılaşmam her ne kadar peripatetik kökenli grupların yerleşim alanlarında yaptığım doğrudan gözlemlerle mümkün olsa da bunu bilimsel bilgi formunda kavrayışım 2008-2009 yıllarında Prof. Dr. Meral Özbek hocamın muhteşem Bourdieu dersindeki kolektif bilişsel eylemle mümkün olabildi. Çok fazla şey borçlu

olduğum bu dersin belki de tüm öğrencilerden daha çok beni etkilemesi ise açık ki beni ben yapan temel çelişkim ve yatkinliklerimle bağlantılıdır.

Peripatetik kökenli gruplara ait yerleşimlere yaptığım ziyaretler orta sınıflaşma sürecine rağmen ailedeki pek çok bireyin kişiselleşmiş varoluşundan kazanamayan bir habitus biçimlenmesini en canlı biçimiyle görmemi sağladı. Bu noktada Bourdieu'nun habitusun direncine ilişkin değerlendirmelerinin son derece önem taşıdığına altını çizmeliyim. Yazara göre tarihsel bir olgu olan habitus değişkendir. Yeni şartlar habitusun yapısını dönüştürür. Habitus "açık bir yatkinlikler sistemidir" (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 124). Ne var ki maddi şartların dönüşümüne bağlı olarak habitusun dönüşümü çizgisel bir eğilim göstermez. Habitus daha dirençlidir ve farklı tarihsel dönemlere ait habituslara sahip insanlar kendilerini farklı toplumsal yapıların içerisinde bulabilir. Bourdieu ilk çalışmalarını yaptığı Cezayir örneğinde bu durumu kendilerini prekapitalist habituslarla kapitalist toplumun ortasında bulan nüfus kitleleri üzerinden örneklendirir ve bu tarz gecikmiş habitusları, habitus histerisis olarak adlandırır (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 124).

Peripatetik gruplar yüzlerce yıl soy-klan-kabile tipi toplumsal yapılarını koruyarak ortak bir sosyal kuruluşu paylaşmışlardır. Hal böyleyken peripatetik grup aidiyetinin tek tek üyelerinin kişiselliklerini belirleyen bir habitus sistemini yapılandırmaması düşünülemez. Benim örneğimde içinde biçimlendiğim ailenin fiilen peripatetik grup yapısından kopmuş ve farklı toplumsal ilişkilere dâhil olmuş olmasına rağmen habitusun direnç gösterdiği ve bu direncin peripatetik gruplara ait yerleşim birimlerinde yürüttüğüm çalışmalar sırasında yerel ahalinin beni, benim de onları tanımamı kolaylaştırdığı söylenebilir. Bu olgunun farkına varmam ve peripatetik kökenli topluluklarla paylaştığım kısmi habitus ortaklığını bilince çıkarılamam benim için toplumsal güzergâhta hareketlenebileceğim yeni olasılıkları gündeme getirmiş oluyordu. Kendimi gerçekleştirebileceğim ve dâhil olmamın hiç de zor olmadığı bu yeni ilişkiler ağına katılımı anlamlı hale getirebilecek bir aktivizm faaliyeti tanımlamaya çalıştım. Peripatetik kökenli grupların kamusal alandaki temsil ve organizasyon eksikliğini aşabilmek için dijital iletişimin yeni olanaklarından yararlanacaktım. Çok fazla insan tarafından paylaşılan bir ihtiyacın farkına varılması fikrin hızla yayılmasını ve bu ihtiyacı paylaşan hatırı sayılır sayıda insandan oluşan bir networkun gelişimini beraberinde getirdi. Tahmin

edilebileceği üzere bu networkun üyeleri arasında toplumsal güzergâhın üzerinde benimle yakın koordinat noktalarını paylaşan çok sayıda insan vardı. Özellikle sosyal sermaye yetersizliğini en çok hissedenden, peripatetik kökenli ama ana gruplarla bağını kaybetmiş ya da söz konusu bağları zayıflamış birey ve grupların, söz konusu networka olan ilgisi çok daha yüksekti. Bu networkun kendi tarihselliği ve sonraki sürecin ele alınması bir başka çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Şimdilik ana konudan sapmamak için bu kadar detayla yetinmek istiyorum.

Sonuç itibarıyla Kuştepe Mahallesi hakkında sahip olduğum olgusal bilgi ve çıkarımlar büyük ölçüde söz konusu aktivizm faaliyeti kapsamında hayata geçen karşılaşma ve tanıma halleri ve yer yer yürüttüğüm tezler kapsamında planlanmış olan yapılandırılmış görüşmeler üzerinden şekillendi. Her halükarda aktivizm alanının temel gerekliliği olan uzun süreli ilişkilerin sunduğu gözlem olanakları olmaksızın tek tek planlı görüşmelerin sağlıklı bir biçimde değerlendirilmesinin mümkün olmadığının altını özellikle çizmeliyim.

Gerçekten de özel aktivizm alanının ihtiyaçları için mahalleye ve genel olarak da mahallelere yaptığım her ziyaret aynı zamanda bana paha biçilmez gözlem imkânları sunuyordu. Bu durumun etik temelde sorgulanması mümkündür. Buna karşılık hiçbir zaman bu sürecin mümkün kıldığı karşılaşmaları tek başına etnografik etkileşimler olarak görmediğimi belirtmek isterim. Temaslar sonucunda maddi gerçekliğini deneyimlediğim olguların arka planı hakkında kafa yormak ve bu noktadan hareketle çıkarımlar yapmak zihnimin engelleyemediğim kendiliğinden bir eylemi olarak gerçekleşti.³

Bu karşılaşmaların zihnimde ortaya çıkan doğrudan sonuçları elinizdeki çalışmada mümkün olduğunca sistematik bir biçimde özetlenmeye çalışılmaktadır. Söz konusu değerlendirmelerin paylaşımının hem kısmen de olsa halen etkileşimimi sürdürdüğüm

aktivizm alanı hem de mahalle ile ilgili yürütülecek yeni sosyal bilim çalışmaları için son derece yararlı olabileceğine inanıyorum.

Peripatetik ve Geç-peripatetik Kavramları

Sosyal bilimcinin omuzlarındaki düşünümsellik sorumluluğu sadece kendisi ile araştırma nesnesi arasındaki karşılaşmayı mümkün kılan arka planın analizinden ibaret değildir. Neyi neden çalıştığımız önemli olmakla beraber, daha önce de vurgulandığı üzere çalışmada kullanılan kavramlar da bu şekilde ele alınmalı ve tartışma konusu yapılmalıdır. Tam da bu noktada analizin üzerinde yükseldiği peripatetik ve geç-peripatetik kavramlarının böylesi bir duyarlılıkla tartışılmasının ve gelişim süreçlerinin değerlendirilmesinin son derece hayati olduğuna inanıyorum.

Peripatetik kavramı ile tarif edilen toplumsal grupların tartışma konusu yapıldığı ilk metinler antropoloji disiplini içerisinde oluşturulmuştur. Robert Hayden, pastoral (çoban) ve avcı toplayıcı olmayan göçebelerin, en azından Güney Asya'da özgün bir adaptasyon biçimi olarak var olduğunun altını çizdikten sonra, bu grubu hizmet göçebeleri (service nomads) olarak tanımlar (Hayden, 1979: 297-298). Kumar Misra ise kendi tartışmasını pastoral ve pastoral olmayan göçebelerin ayrılmasının önemini vurgulayarak yürütür. Pastoral olmayan göçebelerin yerleşik topluluklarla ilişkilerinin altını çizerek onları simbiyotik göçebeler olarak adlandırır (Misra, 1986: 180). Benzeri bir biçimde Matt Salo ve Joseph Berland da geleneksel antropoloji yazınında yaygın olan pastoral ve avcı toplayıcı göçebelere ilişkin değerlendirmelerin ötesine geçmeye çabaladıklarını vurgular (Salo ve Berland, 1986: 1). Berland pastoral göçebelerin hayvan sürüleri ile gıda üreticisi konumunda olup kendi geçim kaynakları üzerinde belli bir kontrole sahip olduklarını söyler. Buna karşılık, onun önerdiği terimle peripatetik göçebeler bu imkândan yoksundur. Yaygın bir biçimde gıda üretmemektedirler (Berland, 1983: 19). Berland prehistorik buluntu ve klasik kayıtlarda peripatetik grupların yaygınlığına işaret eden çok fazla gösterge olduğunu anımsatmaktadır. "Karmaşık bir sosyal sisteme sahip" toplumlarda yaygın bir biçimde peripatetik gruplara rastlanıyor oluşu ona göre bunların içinde yaşadıkları toplumlardaki bir sosyal boşluğu doldurduğuna işaret etmektedir. Yerleşik ya da çoban göçebe topluluklarının

3 Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde daha önce varlığından haberdar olmadığım yeni bir yazın alanını tanıdım. Feminist sosyolog Dorothy Smith'in "kurumsal etnografya" ve George Smith'in "aktivist etnografyası" (Hussey, 2012) olarak isimlendirdiği araştırma yöntemleri ilk bakışta benim deneyimimle ilişkili gözükmetedir. Ne var ki varlıklarından yeni haberdar olduğum bu sosyal bilimcilerin çalışmalarını hakkıyla değerlendirmeden böylesi bir paralellik kurmayı ahlaki bulmuyorum. Gelecekte yürütmek istediğim kapsamlı bir metodoloji tartışmasında onlara değinmeyi ve kendi alaylı sosyal bilim pratiğimi onların katkılarıyla sistemli bir biçimde yeniden tarif etmeyi planlıyorum.

kendi imkânlarıyla gerçekleştiremeyeceği ya da sunumunu süreklileştiremeyeceği kimi ürün ve hizmetlere dönük ihtiyaç, peripatetik toplumların varlık sebebini oluşturmaktadır (Berland, 1986: 1-3). Berland ile aynı kavramı kullanan Rao, hem pastoral göçebe hem de peripatetik göçebe kavramlarının esas itibarıyla ideal tipler olduklarının altını çizer. İdeal tip olarak çoban göçebe hayvan yetiştiricisidir. Hayvanları ile birlikte mevsimlik göçler gerçekleştirir. İdeal tip olarak peripatetik göçebenin ise hayvan sürüleri ve toprakları yoktur. Kendi gıdasını üretmemektedir. Avcı ve toplayıcı değildir. Geçimini peripatetik olmayan çeşitli zanaat ve hizmetleri sunarak karşılar. Müşteri toplulukları arasında düzenli mevsimlik göçler gerçekleştirir (Rao, 1986: 153). Tüm ideal tipler gibi bunlar da gerçeğin bir yönünü vurgulamak için diğer yönlerini göz ardı eden önermelerdir. Nitekim Rao başka bir yerde peripatetik grupları büyük ölçüde endogamik, geçimlerini temel olarak çeşitli zanaat ve hizmetlerin sunumu ile çok sınırlı düzeyde avcılık, çobanlık ve balıkçılık gibi faaliyetlerden sağlayan göçebe topluluklar olarak tanımlamaktadır (Rao, 2004: 270).

Bu makalenin hacmi peripatetik kavramının geliştirilmesi sürecinin genel antropolojik yaklaşımlar içerisinde neye tekabül ettiğini tartışmak için fazlasıyla yetersizdir. Buna karşılık ilgili yazının genel eğiliminin göçebelik yazınında mevcut olan bir boşluğun doldurulmasını sağlayacak bir "ideal tipe" ulaşılması olduğu açıktır. Ne var ki bu insan gruplarının bir parçası oldukları kapitalist ve prekapitalist toplumlarda tek tek soy-klan-kabile tipi toplumsal birimler olarak değil ama genel bir sosyal kategori olarak nasıl bir etkileşim içerisinde oldukları tartışma konusu haline getirilememiştir. Dahası esas itibarıyla kapitalist ilişkilerin gelişiminin kısıtlı olduğu bölgelerde "ideal tipe" yakın toplumsal dokular olarak karşımıza çıkan peripatetik grupların kapitalist ilişkilerin gelişimiyle birlikte nasıl bir dönüşüm geçirdikleri de sistemli bir tartışmanın konusu yapılamamaktadır.

Bu yetersizliğin aşılması için tartışmanın derinleştirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Öncelikle kapitalizmin asıl büyük gelişimini gösterdiği merkez ülkelerde peripatetik gruplar büyük ölçüde işçi yığınlarının içerisinde erimiş ve büyük ölçüde bağımsız sosyal grup özelliklerini kaybetmişlerdir. Avrupa Konseyi'nin peripatetik grupların nüfus ağırlıklarını yansıtan "Roman ve Göçebeler" istatistiklerine göre Batı Avrupa ülkelerinde bu grupların genel nüfusa oranı %1'in altındadır. Balkan ülkelerinde ise bu ra-

kam yer yer %10'a yaklaşmaktadır.⁴ Hindistan'da ağırlıklı olarak "scheduled cast" kategorisi altında sınıflandırılan peripatetik grupların nüfus ağırlığı %10'un üstüne çıkmaktadır.⁵ Kendine özgü kast ilişkilerinin hüküm sürdüğü Somalide peripatetik gruplar olarak sınıflandırılması son derece akla uygun olan Midgan, Yibil, Tumul gibi grupların toplam nüfusu yine %10'un üzerinde seyretmektedir (Hill, 2010: 9). Şüphesiz ki rakamlar abartılı veya eksik olabilir. Dahası Türkiye gibi resmi sayımların yapılmadığı pek çok ülkede peripatetik grupların nüfus ağırlığı ile ilgili gerçekçi bir fikre sahip olmak pek mümkün değildir. Her halükarda yanlışlanmaya açık bir genelleme olarak, ihtiyat payını saklı tutmak koşuluyla, peripatetik kökenli nüfusun kapitalizmin çevresinde merkeze göre sosyal grup özelliğini çok daha yoğun bir biçimde muhafaza edebildiği ve bu durumun nüfus istatistiklerine peripatetik kökenli grupların daha kalabalık oluşu şeklinde yansıtıldığını ileri sürebiliriz.

Diğer taraftan kapitalist ilişkilerin sınırlı bir biçimde nüfuz ettiği az sayıdakiyalıtılmış alanlar dışında peripatetik grupların prekapitalist toplumdaki "ideal tipi" sürdürdüklerini söylemek neredeyse imkânsızdır. Kapitalist gelişme, sanayi üretimi ve gelişen kapitalist kurumlar peripatetik grupların sunduğu hizmet ve zanaatlara olan talebi büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Peripatetik grupların büyük bölümü bu meydan okuma karşısında binlerce yıldır süregelen ekonomik temelli göçebeliklerini ve toplumsal örgütlenmelerini terk etmek durumunda kalmışlar, büyük kitleler halinde kentlere ve kısmen de köy-kasaba tipi yerleşim birimlerine yerleşmişlerdir. Buraya kadar yaşanan sürecin hem çevre hem de merkez kapitalizmi için tipik olduğu düşünülebilir. Buna karşılık merkezde 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında yoğun emek talebi peripatetik kökenli nüfusun sosyal örgütlenmesini kaybederek büyük ölçüde işçi yığınları içerisinde erimesine neden olurken, çevrede üretim yoğunlaşması ve emek talebinin kısıtlılığı peripatetik kökenli nüfusun enformel sektör içerisinde sınıflandırılabilircek çeşitli alanlarda geçinmesini ve sosyal dokusunu koruyarak kent yapısına dahil olmasını beraberinde getirmiştir. Zira binlerce yıllık mitsel anlatıların işaret ettiği prekapitalist önyargılar, peripatetik kökenli

4 Council of Europe; http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/default_en.asp; Link 05.10.2013 tarihinde alıntılanmıştır.

5 Government of India, Ministry of Home Affairs; CENSUS OF INDIA; http://censusindia.gov.in/Tables_Published/A-Series/-A-Series_links/t_00_005.aspx; Link 05.10.2013 tarihinde alınmıştır.

grupların özgün sermaye bileşimleri ve habitusları bu nüfusun işçileşme sürecinde öncelikli grupların arasına girmesine engellemektedir. Çevre koşullarında peripatetik kökenli grupların yaygın bir biçimde işçileşmesi ancak özel şartların devreye girmesiyle mümkün olabilmektedir (Yilgür, 2014: 67-143).

Bu özel şartlar nelerdir? Çevre koşullarında peripatetik kökenli grupların işçileşmesinin ne gibi sonuçları olmuştur? Konuyla ilgili iki önemli örneği burada ele almak oldukça zihin açıcı olacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında son derece büyük bir önem kazanan yarı işlenmiş tütün ihracının temel endüstriyel faaliyetlerden biri olmasına bağlı olarak bu alanda yoğun bir emek talebi meydana gelmiş, geç-peripatetik Roman toplulukları kitlesel bir biçimde tütün sektöründe istihdam edilmişlerdir. Bu süreçte geç-peripatetik Romanlar büyük ölçüde fabrikalarda birlikte çalıştıkları Rum, Yahudi ve diğer etnik kökenlerden gelen Müslüman işçilerle etkileşime girmişler, fabrika ve ücretli çalışma temelli yeni yatırımlar edinmişlerdir. Bu sürecin sonucu olarak ileri düzeyde bir politizasyon deneyimi yaşayan geç-peripatetik Roman tütün işçileri pek çok açıdan diğer peripatetik gruplardan farklılaşmaktadırlar (Yilgür, 2014). Çevre şartlarında peripatetik kökenli grupların işçileşmesi ile ilgili bir diğer örnek Bulgaristan İslimye'de, 19. yüzyılda kitlesel bir biçimde tekstil sektöründen istihdam edilen geç-peripatetik Romanlardır (Tomova ve Vandova ve Tomov, 2000: 3). 1836 yılında "fabrika adam" olarak anılan Bulgar Dobry Jeliaknov devlete ve Osmanlı ordusuna kumaş üretmek için bir fabrika açar. Ne var ki o dönemde Bulgarların ve diğer etnik grupların büyük bölümü kendi üretim araçlarına sahip küçük üreticiler durumundadır. İşgücü arzında bu yetersizliğe bağlı olarak tekstil üretiminde ağırlıklı olarak üretim araçlarından yoksun serbest işgücü durumundaki peripatetik kökenli Roman aileler istihdam edilir (Marushiakova ve Popov, 2004: 81). Süreç içerisinde politikleşen peripatetik kökenli işçi toplulukları tıpkı Roman tütün işçileri gibi zamanla işçi hareketinin öncü unsurlarına dâhil olacaktırlar (Tomova ve Vandova ve Tomov, 2000: 19). Her halükarda Roman tütün işçileri ve İslimye'deki tekstil işçisi Romanlar son derece istisnai örneklerdir. Bu istisnai örnekler çevre kapitalizmi şartlarında geç-peripatetik grupların genellikle enformel sektör bünyesinde sınıflandırılabilir dar bir ekonomik alana hapsedildiği genellemesini tartışmalı hale getirmez.

Çalışmanın odağında yer alan Kuştepe Mahallesi'nde sakin insan grupları için kullanılan geç-peripa-

tetik adlandırması yukarıda açıklanan çerçeve içerisinde anlam kazanmaktadır. Bu ifade ile söz konusu nüfus grubunun peripatetik geçmişi ve kapitalist ilişkilerin belirleyici olduğu günümüz İstanbul'unda yapılmış özgün bir mekânsal var oluşta, çeşitli ikame stratejilerle sosyal grup kimliklerini(n) yeniden ürettikleri (üretildiği) işaret edilmektedir.

Sonraki bölümlerde mahalledeki geç-peripatetik grupları katmanlar, etkileşim ve bütünleşme başlıkları altında inceleyeceğim. Kuştepe özelinde yürütülecek olan tüm bu tartışmalar aynı zamanda peripatetik grupların geç-peripatetik gruplar haline gelişi ile ilgili genel tartışma açısından da anlam taşımaktadır.

Etnografik Perspektiften Katmanlar

Kuştepe Mahallesi'nde peripatetik kökenli nüfus kabaca dört kategoriye ayrılmaktadır: Roman çiçekçiler, Vefalı Romanlar, Gönenli Romanlar ve komşularının "Kayserili" adını verdiği Teber / Abdallar. Bu topluluklarla ilgili aşağıda aktardığımız detaylara uzun süreli bir temasın mümkün kıldığı gözlem süreçlerinin sonucunda ulaşılmıştır. Şüphesiz ki temas ve gözlem sonucunda elde edilen tüm bilgiler gibi bunların da mutlak bir nesnellik iddiası olamaz. Her biri başka araştırmacılarca yürütülecek etnografik çalışmalarla doğrulanabilir, yanlışlanabilir ya da yüzeysel yanları daha derinlikli bakış açılarıyla açılabilir.

Kuştepe'deki çiçekçi Romanlarla ilgili yazın alanına yansıyan ilk örneklerden olan Alpman'ın çalışmasında çiçekçilerin günlük yaşamından kesitler verilmektedir. Çiçek mezatında başlayan günleri İstanbul'un çeşitli bölgelerindeki tezgâhlarına dağılmaları ile devam eder. Alpman çalışmasında ağırlıklı olarak çiçekçi Romanların peripatetik kökenli grupları dışarıdan adlandırmakta kullanılan "Çingene" ifadesini nasıl algıladıklarını tartışmaktadır (Alpman, 1997: 47-49). Bilgi Üniversitesi'nin yürüttüğü Kuştepe araştırmasında ise çiçekçi Romanlar, bölgedeki peripatetik nüfus içerisindeki belirgin bir alt-grup olmak ele alınmamaktadırlar. Çalışmada çiçekçilik belli bir grubun geleneksel mesleği olarak değil mahallede yaşayan Romanlarca yapılan mesleklerden biri olarak değerlendirilmiştir (Kazgan ve Yumul ve Çelik ve Kirmanoğlu, 1999: 22). Marsh'ın genel olarak Türkiye "Çingenelerine" odaklanan çalışmasında ise Atina Yunancasından etkilenmiş bir Roman dili konuşanların eskiden sepetçilik yaparken şimdi çiçekçilik yaptıkları ifade edilmektedir (Marsh, 2008: 24).

İlgili yazında karşımıza çıkan bu ifadeler kısmen doğru olsa da, Kuştepe Mahallesi'ndeki uzun süreli temas ve gözlemler sonucunda benim edindiğim izlenim Roman çiçekçilerin daha karmaşık bir yapıya sahip oldukları yönündedir. Kuştepe Mahallesi'nde yaşayan Roman çiçekçiler esas itibarıyla Xorahane ve Laxo isimli iki ayrı alt gruba mensupturlar. Alt grup mensubiyetleri ve bunun ne anlama geldiği konusunda hemen herkeste genel bir fikir bulunmaktadır. Günümüzde bu ayırım temelde Romanesin iki ayrı diyalektini kullanma biçiminde billurlaşırsa da geçmişte dinsel çağrışımlar yaptığı anlaşılmaktadır. Buna göre Laxolar eski İstanbullu Hristiyan Romanlar, Xorahane grubunun mensupları ise Müslüman Romanlardır. Orta yaşlı ve yaşlı grup üyeleri bu bölümlenmeyi çeşitli biçimlerde ima etseler de gençlerde ayırımın bu boyutuna ilişkin belirgin bir duyarlılık yoktur. Günümüzde hem Laxo hem de Xorahane grubuna mensup Romanların büyük bölümü İslam inancına aidiyetlerini ifade etmektedirler.

Xorahane grubunun yüzlerce yıla dayanan ortak geçmiş algısında Balkanlar ve Batı Anadolu'daki müşteri toplulukları arasında mevsimsel olarak göç ettiklerine ilişkin anlatılar bulunmaktadır. Bu süreçte İstanbul civarındaki Şile, Küçükbakkalköy ve Zincirlikuyu gibi bölgelerin kışlak olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yaygın anlatıya kaynaklık eden sosyalliğin izlerine yazılı kaynaklarda da rastlamak mümkündür. Her şeyden önce Başbakanlık Osmanlı arşivlerinde Şile'deki Müslüman peripatetiklerin varlığının en önemli göstergesi olarak kabul edilebilecek olan bir nüfus defteri bulunmaktadır.⁶ Yine 20. Yüzyıl başlarına denk gelen bir başka belgede çadırlarına gelen asker elbiseli kişilerce gasp edilen iki "Kıpti" ile ilgili açıklamalar yer almaktadır. Bu kişilerin birisi Kartallı olup sepetçidir, diğeri ise Şileli bir demirci.⁷ İsimlerinin başındaki yer adlarının kişilerin lakaplarını mı yoksa kayıtlı oldukları yeri mi gösterdiği açık olmasa da bu detayların Kuştepe mahallesindeki çiçekçilerin genel anlatıları ile uyumlu olması son derece anlamlı bir durumdur.

6 Gömlek No: 660 Fon Kodu: NFS.d..

Bolu eyaleti, Kocaeli sancağı, Şile kazası müslim Kıpti nüfus defteri.

7 20/L /1337 (Hicri) Dosya No :16 Gömlek No: 12 Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.

Ömerli'nin Bezhane karyesinde çadırda ikamet eden sepetçi Kartallı Kıpti Mustafa ile Demirci Şileli Kıpti Cemal'in çadırlarına asker elbiseli ve silahlı beş kişinin gelerek paralarını gasbettikleri.

Meselenin bir başka boyutu Xorahane adlandırmasının yerel bir ifade olmayışıdır. Roman peripatetikleri ile ilgili muhtelif kaynaklardan bu adlandırmanın farklı coğrafyalarda da aşağı yukarı benzeri bir çerçeve içerisinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bulgaristan'da Xorahane adlandırması özellikle dinsel aidiyete vurgu yapılarak Müslüman Romanlarla ilgili bir bağlamda kullanılmaktadır (Marushiakova ve Popov, 2000: 4). Yunanistan Gümülcine'deki bir Roman grubu da kendisini Xorahane olarak adlandırmaktadır (Adamou, 2012: 147). Yaron Matras, Xorahane adının gelişimi ile ilgili bir açıklama ortaya atar. Buna göre kimi Roman toplulukları alt grup adlarını ilişkide oldukları grup üzerinden almaktadır. Romanes dilinde Türkler için kullanılan Xoraxay adlandırmasının bir alt grup tanımlaması olarak kullanılmaya başlaması da bu şekilde gerçekleşmiş olabilir. Yani Xorahane adını kullanan Roman toplulukları geçmişte daha ziyade Müslüman ve Türklerle ticaret ilişkisi kurmuş bir topluluk olarak değerlendirilebilir (Matras, 2004: 6).

Çiçekçi Romanların ikinci büyük alt grubunu oluşturan Laxoların ise daha farklı bir tarihi vardır. Laxoların geleneksel meslekleri ile ilgili farklı rivayetler olsa da Kuştepe örneğinde daha ziyade demirciliğe odaklanmanın altı çizilmektedir. Bugün Kuştepe'de yaşayan Laxolar, atalarının şimdiki Esenler'in çekirdeğini oluşturan Litros'tan geldiğini ifade etmektedirler. Litros'un çeşitli tarihi kaynaklarda "Rum Çingenelerinin" yaşadığı bir bölge olarak anılıyor oluşu Laxolar arasındaki anlatıyı daha da ilgi çekici kılmaktadır. 17. yüzyıl İstanbul tarihinin en önemli kaynakları arasında yer alan Eremya Çelebi Kömürçiyen Litros'da "Rum Çingenelerinin" yaşadıklarını ifade etmektedir. Kömürçiyen'a göre bunların "kadınları hanende olup", hane ve açık alanlarda şarkı söylemektedirler (1988: 21-22). Yerel anlatılarla Kömürçiyen'ın paylaştığı bilginin uyuşması son derece önemli olsa da arada birkaç yüzyıllık bir devamlılık olduğunu ileri sürebilecek yeterli bilgiye sahip değiliz. Her şeyden önce 20. yüzyılın başlarında İstanbul'da yaşayan peripatetik gruplarla ilgili en önemli kaynaklar arasında yer alan Osman Cemal Kaygılı'nın belgesel romanı "Çingeneler'de" Litros'da "Çingenelerin" yaşamadığı belirtilmektedir. Dönem dönem buraya göçebe "Çingeneler" gelse de bölgede yerleşik "Çingene" nüfusu bulunmamaktadır. Litros'un yerlileri Kaygılı'nın romanda kullandığı ifadeyle Rum köylülerdir (1972: 86-87-88). Öte yandan Kaygılı yakınlardaki bir başka yerleşim olan Vidos'da çok sayıda "Çingene" çadırının bulunduğunu anlatmaktadır. Bu durumda Kaygılı, Kömürçiyen ve Kuş-

tepe'de karşılaştığımız yerel anlatıyı uzlaştıracak üç ihtimal söz konusu olabilir. Birinci olarak Kömürçiyân'ın bahsettiği Ortodoks Hristiyan peripatetikler birkaç yüzyıl içerisinde yerleşikleşerek tarımcı bir topluluk haline gelmiş ve böylece onların sosyal tarihlerinden habersiz olan başkaları tarafından Rum köylüleri olarak adlandırılmaya başlanmış olabilirler. Bu durumda Kuştepe'de karşılaştığımız anlatının sahiplerinin Kömürçiyân'ın bahsettiği grupla doğrudan ilişkilendirilmesi oldukça zor gözükmektedir. Bir diğer ihtimal ise Litro'staki grubun Vidos'a gitmiş olması ve Kuştepe'deki anlatının sahibi olan kaynak kişilerin bu süreçten önce yer değiştirmiş olmalarıdır. Son olarak Litro'sta dönem dönem konaklayan göçebelerin Kuştepe'deki anlatının sahiplerinin atalarının arasında olmaları ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlar konakladıkları bölgeyi kendilerine ait bir yerleşim alanı olarak tarif etmiş ve bunun üzerinden bir kolektif anlatı kurgulamış olabilirler.

Xorahane Romanlar gibi Laxoların da Balkan coğrafyasında bir karşılıkları bulunmaktadır. Elena Marushiakova bu adı taşıyan grupların Romanesin eski Vlach diyalektlerini kullandığını ifade etmektedir (Marushiakova ve Popov, 2000: 6). Hristo Kyuchukov Laxo, ya da Vlach diyalektlerini konuşan herkesin Hristiyan olmadığını ifade eder. Bu diyalekti konuşan Müslüman Romanlar da bulunmaktadır (Kyuchukov, 2010: 29-30). Bu bilgi Laxo ve Xorahane kimliklerinin Müslüman Hristiyan ikiliği üzerinden tanımlanmasının tarihsel karşılaşmaların sonucu olarak ortaya çıkmış olabileceğini, grup ayrımının temelinde dilsel farklılaşma, onun da arka planında uzun süreli ortak yaşamlar olabileceğini düşündürmektedir. Diğer taraftan Yunanistan'da da Laxo olarak adlandırılan gruplar bulunmaktadır. Ne var ki burada Laxo konuşanlar genellikle Hristiyan Romanlar, Vlach olmayan diyalektleri kullananlar ise genellikle Müslüman Romanlardır (Kyuchukov, 2010: 29-30).

1960'lara kadar yaygın bir biçimde sepetçilik ve demircilik yapan Çiçekçiler, geleneksel mesleklerine dönük talebin ortadan kalkması ile birlikte çeşitli aşamalardan geçmiş ve çiçekçilik yapmaya başlamışlardır. Soy-klan-kabile tipi toplumsal örgütlenmelerini büyük ölçüde muhafaza eden bir grup olan Çiçekçiler aynı zamanda kültürel özelliklerini görece daha üst bir seviyede koruyabilmişlerdir. Orta yaşlı ve yaşlılar arasında günlük iletişimde kesintili bir biçimde de olsa Romanes kullananlar bulunmaktadır. Gençler arasında da Romanes esas iletişim aracı olmasa da büyük ölçüde anlaşılabilir ve yer yer kullanılabilirlerdir.

Kuştepe'de yaşayan bir diğer peripatetik kökenli topluluk olan Vefalı Romanlarla ilgili olarak Bilgi Üniversitesi'nin Kuştepe araştırmasında birkaç değerlendirme bulunmaktadır. Çalışmada mahallenin kurucu nüfusu arasında daha önce Vefalı'da yaşayanların bulunduğu işaret edilmiştir (Kazgan ve Yumul ve Çelik ve Kirmanoğlu, 1999: 42). Ayrıca genellikle Vefalı Romanların nispeten üst gelir grubunu oluşturanlar için diğer peripatetik kökenli grupların mensuplarınca kullanılan "nağmeli" ifadesi de çalışma kapsamında kayda geçirilmiştir (Kazgan ve Yumul ve Çelik ve Kirmanoğlu, 1999: 44).

Vefalı Romanlar, Fatih civarındaki mahallelerinin yıkılmasının ardından Kuştepe'ye yerleşmişlerdir. Onlara Vefalı denilmesi veya kendilerinin bu adlandırmayı benimsemiş olmaları Kuştepe'ye yerleşmeden önce yaşadıkları bölge ile ilişkilidir. Bu grup büyük ölçüde Türk-Yunan Mübadelesi ile Türkiye'ye gelen Roman ailelerden oluşmaktadır. Büyük bir bölümü atalarına ait geleneksel meslekleri anımsamamaktadırlar. Soy-Klan-Kabile tipi toplumsal örgütlenmelerinin henüz Türkiye'ye gelişlerinden önce çözülmüş olduğu alt grup aidiyetlerine ilişkin hemen hiçbir değinmeye günlük konuşma ve adlandırmalarında rastlanmasından anlaşılmaktadır.

Bu grubun hemen tüm üyelerinin çok köklü bir ücretli çalışma deneyimi bulunmaktadır. Matbaa, deri işleme, ayakkabıcılık ve tekstil sektöründe sık sık iş değiştirmelerine rağmen nesillerdir devam eden bir tecrübeye sahiplerdir. Özellikle fiziksel görünüşleri yaygın "Çingene" imajına uymayan bireyler hizmet sektöründe sıklıkla işe girip çıkabilmektedirler. Diğer taraftan Vefalılar arasında müzisyenlik yapan aileler de bulunmaktadır. Ayrıca Vefalılarla yakın ilişkili olan ve ağırlıklı olarak Büyükçekmece Mimarsinan Mahallesi'nden gelmiş mübadil Roman aileleri arasında da müzisyenlik yaygın bir faaliyettir.

Kuştepe Mahallesi'nde yaşayan Vefalı Romanlar hem sosyolojik hem de tarihsel özellikleri itibarıyla Suat Kolukırık'ın çalıştığı "Tarlabaşı Çingeneleri" ve genel olarak mübadil Roman tütün işçileri ile bağlantılı ya da en azından benzer bir grup olarak gözükmektedir. "Tarlabaşı Çingeneleri" de Vefalı Romanlar gibi Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile Türkiye'ye gelmişlerdir (Kolukırık, 2006: 4). Hamallık, ayakkabı boyacılığı, müzisyenlik gibi işlerde çalışanların yanı sıra ücretlilik deneyimine sahip olanları da bulunmaktadır (Kolukırık, 2006: 13). Her iki grubun da soy-klan-kabile tipi toplumsal ilişkileri katı bir biçimde muhafaza

edilmemiş, bu toplumsal örgütlenmeye ilişkin bellek belirsizleşmiştir. Bu çerçevede peripatetik grupların geç-peripatetik gruplara dönüşümünde istisnai bir örnek oluşturan Roman tütün işçilerinin torunları olan günümüz Tarlabası Çingeneleri ile Kuştepe'de yaşayan Vefalı Romanlar hem mübadil oluşları hem de çiçekçilerle kıyaslandığında geçinmek için yaptıkları faaliyetlerin çeşitliliği ve toplumsal organizasyonları itibarıyla ortak bir kategori altında ele alınabilirler⁸.

Kuştepe'de yaşayan bir diğer peripatetik kökenli grup olan Gönenliler Çiçekçiler ve Vefalılar arasında bir yerde durmaktadırlar. Balıkesir'in Gönen ilçesinden gelen bu ailelerin geleneksel meslekleri genel olarak demirciliktir. Soy-klan-kabile tipi toplumsal ilişkileri çözülmüş olsa da bu bağların en azından bir zamanlar mevcut olduğuna ilişkin hafızaları canlıdır. Günümüzde bir kısmı tekstil ürünlerinin işportada satışı ile uğraşırken önemli bir bölümü çok çeşitli işkollarına dağılmış durumdadır. Ücretli çalışma deneyimi, özellikle fiziksel görünümüleri "Çingene" imajı ile uyuşmayan bireylerde oldukça yaygındır. Ayakkabı boyacılığı bu gruba mensup bireylerde yaygın olan bir başka ekonomik faaliyet olarak görülmektedir.

Çiçekçiler, Gönenliler ve Vefalılar etnik olarak Roman olmalarına ve bu aidiyetlerini beyan etmelerine karşılık, Kuştepe'de yaşayan "Kayserililer" farklı bir peripatetik topluluğa mensupturlar. Teber/Abdal olarak bilinen bu topluluk daha ziyade Orta ve Doğu Anadolu'da yaşamlarını sürdürmektedir. Çeşitli kaynaklarda günümüzde Çin sınırları içerisinde yer alan Doğu Türkistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada var oldukları ifade edilse de bu geniş coğrafyada Abdal olarak tasnif edilen grupların ne derece tek bir etnik yapıyı temsil ettikleri tartışılması gereken bir konudur.

Her şeyden önce "Abdal" adlandırmasının kendisinin ilgili grupların öz adlandırması mı yoksa dışarıdan bakanların onları tanımlamak için kullandığı bir kavram mı olduğu net değildir. Türkiye'de peripatetik kökenli grupları tarif etmek için kullanılan aşırı pejo-

ratif yüklü "Çingene" adlandırmasına bir tepki olarak "Abdal" ifadesinin en azından kısmen öz adlandırma olarak benimsendiği görülmektedir (Akman, 2006: 153). Buna karşılık Doğu Türkistan'da yaşayan topluluk komşu Uygurlar tarafından "Abdal" olarak adlandırılmalarına rağmen kendilerine "Ainu" demektedirler (Yıldırım, 2011: 25). Meselenin bir başka boyutu Türkiye örneğinde "Abdal" adı altında kimlerin toplandığı ile ilişkilidir. Şakir Ülkütaşır, Ali Rıza Yalgın tarafından derlenen veriler üzerinden Türkiye'de yaşayan Abdalların alt gruplarını tasnif etmiştir. Bugün de aşlamayan bu tasnifin güncellenmesi ve yeni etnografik çalışmalarla doğrulanması gerekmektedir. Buna göre Abdallar; kuyumculuk ve cambazlık (at alım satımı) yapan Tencili Abdalları, bakır kap-kacak yaparak geçinen Kazancı Abdalları, avcılık yaparak geçinen Fakçılar, Türkmen boylarına çeşitli hizmetler sunan bağlı Beğdili Abdalları, sepet ve küfe yapan Gurbet veya Cesis Abdalları, müzisyenlik yapan Karaduman Abdalları şeklinde alt gruplara ayrılmaktadırlar (Ülkütaşır, 1968: 251). Faruk Yıldırım Anadolu'da Abdal olarak anılan toplulukların ağırlıklı olarak kendilerini öncelikle Teber ifadesiyle tanımlayan topluluk olduğunun altını çizmektedir (Yıldırım, 2011: 26). Davul/davulcu anlamlarına gelen bu sözcüğü yaygın bir biçimde kullanan topluluğun Ülkütaşır'ın aktardığı sınıflandırmada yer almıyor oluşu başlı başına inceleme konusu olması gereken bir meseledir. Bu noktada Yıldırım günümüzde Teber öz adlandırmasını yaygın bir biçimde kullanan topluluğun Beydili Abdalları olabileceğini ifade etmektedir (Yıldırım, 2011: 28-29). Her halükarda Teber/Abdal toplulukları ile ilgili etnografik veriler son derece kısıtlıdır. Yeni çalışmalarla bu alanın zenginleştirilmesi gerekmektedir.

Kuştepe'de diğer ahalinin "Kayserililer" adını verdiği Teber/Abdallar farklı bölgelerden gelmişlerdir. Aralarında Adanalılar, Niğdeliler, Konyalılar ve Kayserililer vardır. Bölgedeki diğer topluluklar bir biçimde "Kayserili" adlandırmasını benimseyerek tüm bu farklı toplulukları tek bir kod altında sınıflandırmıştır. Onların birleştiren nokta sosyolojik olarak benzer özellikler gösterdikleri Romanlarla yan yana durduklarında hemen kendini ortaya koyan kültürel farklılıklarıdır. Romanlar Türkçeyi Romanes dilinin ses özelliklerinden etkilenmiş bir aksanla konuşurlarken, "Kayserililer" vurgulu bir Orta Anadolu şivesi kullanırlar. Öte yandan "Kayserililerin" büyük ölçüde soy-klan-kabile tipi toplumsal yapılarını korudukları, birlikte ve organize hareket etme yeteneklerini muha-

⁸ Mesleki faaliyetlerin çeşitlenmesi olgusu esas itibarıyla uzun süreli yerleşiklik ve "ideal tip" olarak peripatetik yaşam biçiminin terk edilmesinin köklülüğü ile bağlantılı gözükmektedir. Nitekim kısa süre önce çeşitli illerde yapılmış olan bir araştırmanın raporuna göre, Çanakkale'nin kuruluşu yüzlerce yıl öncesine giden Fevzipaşa Mahallesi'ndeki Roman yerleşiminde mahalle sakinleri müzisyenlik, at arabacılığı, hamallık, yağlı boyacılık, ayakkabı boyacılığı ve pazarcılık gibi çok çeşitli işlerle geçimlerini temin etmektedirler (Akkan ve Karatay ve Erel ve Gümüş, 2009: 32).

faza edebildikleri anlaşılmalıdır.

Kuştepe'deki Teber/Abdalların bir bölümü günümüzde geleneksel mesleklerini sürdürmektedir. Kendi jargonlarında "hatıra çıkmak" ya da "deşirmecilik" dediklerinde bu faaliyet kabaca dilencilik olarak adlandırılabilir. Öte yandan Kayserililer için bu iş gerçek bir sanat edasında icra edilmektedir. Genellikle para istedikleri kişilere uzun deyişler okumakta, içinde bolca Alevi-Bektaşî mitolojisine ve genel Sünnî İslam imajının değerlerine göndermeler bulunan anlatılarıyla muhataplarına seslenmektedirler. Ne var ki oldukça zahmetli olan bu hatır şekli zamanla unutulacak gibi gözükmeğe başlamıştır. Şişli-Beşiktaş trafik ışıklarında araba camlarını silerek araç sahiplerinden para isteyenler genellikle bu gruba mensup gençlerdir. Diğer taraftan aralarında muska/cevşen satanlar da vardır. Bir bölümü ise hurda/kâğıt toplayarak geçimlerini sağlama eğilimindedirler.

İçeri ve Dışarı ile Etkileşimler

Mahallede yaşayan geç-peripatetik toplulukların birbirleriyle ve dışarıyla ilişkileri ilgili aşağıda paylaşılan değerlendirmeler, uzun süreli gözlem ve etkileşim sonucunda olgusal verilerin üzerine inşa ettiğim çıkarımlardır. Bu çıkarımlar sabitlik ve katılımları betimlememektedir. Gözlemin gerçekleştirildiği anda dahi gözleme konu olan toplumsal doku değişme süreci içerisindeydir. Dolayısıyla bu çıkarımlar daha ziyade 2005-2014 yılları arasında Kuştepe mahallesindeki geç-peripatetik katmanların etkileşimsel düzenliliklerinin ve bu düzenliliklerin üzerinde yükseldiği mekanizmaların analizi olarak ele alınmalı, gelecekte mekânsal olarak yer değiştirmiş olsalar dahi söz konusu katmanlara ulaşılması halinde elde edilebilecek yeni etnografik verilerle benim sonuçlarım güncellenmelidir.

Kuştepe'de yaşayan geç-peripatetik katmanlarının birbirlerini tarif etmek için kullandıkları farklı sözcükler bulunmaktadır. Daha önce de işaret edildiği üzere Çiçekçiler, Gönenliler ve Vefalılar, Teber/Abdal grubunu "Kayserili" olarak sınıflandırmaktadır. Vefalılar Çiçekçileri ve kısmen de Gönenlileri "Hawlez" ya da "Mangosar" sözcükleri ile tarif eder.⁹ Kayseri-

liler, Çiçekçiler ve Gönenliler; Vefalılara, özellikle de bu grubun içerisinde ekonomik, kültürel, sosyal sermaye bileşimleri ve habitusları itibarıyla ana akım toplumsal süreçlere en yakın olanlarına "Namelî" demektir. Peripatetik alt grupların diğerlerine karşı kullandıkları bu sözcükler, grupların karşılıklı olarak farklılaşan sermaye bileşimleri ve habituslarını vurgulayarak kendilerini mahalle evreninde ya da ana akım toplumsal süreçlerde daha avantajlı pozisyonlarda tahayyül etmelerine imkân verir.

Tüm bu adlandırma biçimleri esas itibarıyla hedef grubun üyeleri tarafından benimsenmemekte ya da öncelikli olarak tercih edilmemektedir. Dışarıdan bakışın doğası gereği öncelikle farklılıkları vurgulayacak şekilde üretilmiş olan bu adlandırmalar genel itibarıyla pejoratifdir. "Hawlez" ya da "Mangosar" ifadeleri Vefalıların gözünde çiçekçiler grubunun geleneksel peripatetik toplumsal örgütlenmesi ve etnik Roman kültürü ile olan muhafazakâr ilişkilenmesine, dahası orta sınıf tüketim kalıplarını deneyimlemelerine izin vermeyen yoksulluklarına ve bu tüketim kalıplarına yatkınlıklarını sınırlayan habituslarına dönük bir eleştiridir. Bir başka açıdan Vefalılar için "Hawlez" ya da "Mangosarlar" ya geride bırakılan geçmişi ya da büsbütün bir ayrılığı ve yabancılığı, mahallenin derinliklerinde kristalize olan pür "Çingeneliği" temsil etmektedirler. Buna karşılık iş "Kayserili" olarak adlandırılan Teber/Abdallara geldiğinde mesele biraz daha karmaşıklaşmaktadır. Teber/Abdallar ağırlıklı olarak Orta Anadolu'da yaşayan bir gruba mensuplardır. Türkiye'nin batı bölgelerinde geç-peripatetik grupların dışarıdan temsili ve tahayyül edilmiş bir imge olarak "Çingenelik" daha ziyade bu bölgelerde çoğunluğu oluşturan Romanlara ait kültürel ve fizyonomik özelliklerle çakışır. Romanes dilinden etkilenecek bir aksanla Türkçeyi konuşmak, Hindistani bir fizik görünüm vs. Teber/Abdallar ise fizyonomi ve kültürel özellikleri itibarıyla genel olarak bu "ideal tipe" uymazlar. Daha ziyade Orta Anadolu aksanı ile Türkçe konuşmaktadırlar ve dış görünüşleri kısmen Asyalı kısmen de Farsidir. Öte yandan soy-klan-ka-

hakkında da tahmin de bulunmak mümkün değildir. Trakya'da Mangosür ve Çalgar dâhil olmak üzere bir dizi isimle bilinirler" (Marsh, 2008: 23). "Mangosar" ifadesinin buradaki kullanımın Kuştepe'dekinden belirgin bir biçimde farklı olduğu görülmektedir. Söz konusu farklılığın Trakya ve İstanbul'da sözcüğün kullanımında meydana gelen anlam kaymalarından kaynaklanma ihtimalini göz ardı etmiyorum. Buna karşılık buradaki karışıklığın uzun süreli etnografik gözlem ve ilişki yerine tekil görüşmelerden genel sonuçlar çıkarmaktan ileri gelen bir yanlış anlaşılma olabileceğinin de altını çizmek isterim.

9 Yakın dönemde gerçekleştirilen bir çalışmada "Mangosar" kelimesinin farklı bir bağlamda kullanıldığına işaret edilmektedir: "Kökenleri Orta Çağ'daki Çingene topluluklarına dayanan fakat artık kendini onlarla özdeşleştirmeyen, başka kimlikleri benimseyen bazı gruplar mevcuttur. Bu grupları ayırt etmek güçtür, zira Türk toplumunun sınırları içerisindeydirler ve sayıları

bile tipi toplumsal örgütlenmelerini oldukça iyi ko-
rumuşlar, peripatetik toplumsal örgütlenmeye ilişkin
pek çok unsuru sürdürmüşlerdir. Hal böyle olunca
bir yanda “Çingenelik” algısının temel kültürel-fiz-
yonomik öğelerinden ayrışırken bu algının sosyal ör-
gütlenmeye ilişkin unsurlarını son derece yoğun bir
biçimde kendi sosyalliklerinde toplarlar. Dolayısıyla
Vefalılar grubu için “Hawlez” ve “Mangosarlarla” aynı
zeminde tarif edilen ama özgün bir öteki olarak orta-
ya çıkarlar. Vefalılar için “Kayserililer” de “Hawlez” ve
“Mangosarlar” gibi mahallenin derinliklerini, geride
bırakılan sosyal geçmişi ama daha da önemlisi “Haw-
lez” ve “Mangosarlarda” olmadığı kadar vurgulu bir
kültürel yabancılığı temsil ederler.

Çiçekçiler için “Namelı” olmak kendi kendine
yabancılaşmayı, mahallenin dışına gönüllü bir kapı-
lanmayı çağırır. “Nameliler” düğünlerinde kul-
landıkları orta sınıf değerlerini yansıtan giyim tarz-
ları ve özellikle ekonomik sermaye açısından avantajlı
olanlarının yaygın tüketim kalıplarını deneyimlemesi
ile Çiçekçilerle doğrudan bir zıtlık içerisindedirler.
Çiçekçiler Romanesi oldukça iyi bilmekte ve yer yer
günlük iletişimlerinde kullanılmaktadır. “Nameliler-
rin” büyük bölümü ise hiç Romanes konuşmamakta,
bu dilin günlük etkileşimde kullanımını büyük ölçüde
garipsemektedirler. Çiçekçiler, soy-klan-kabile tipi alt
gruplar halinde örgütlenmiş olmalarına ve bu ayrımları
günümüzde dahi kısmen yaşatmalarına rağmen
“Namelilerin” arasında bu tarz örgütlenme birimle-
rinin mevcudiyetine ilişkin hemen hiçbir işaret bu-
lunmamaktadır. Çiçekçiler tek bir temel ekonomik
faaliyet üzerinde geçimlerini temin ederlerken Na-
melilerin geçim stratejileri fazlasıyla çeşitlenmiş du-
rumdadır. Her halükarda en çok dikkati çeken nokta
çiçekçilerin habitusları ve sermaye bileşimleri itibarıyla
derin bir mesafe içerisinde oldukları dışarıyla ile
“Namelilerin” fazla haşır neşir oluşlarıdır. “Nameliler-
rin” dışarının değer ve tüketim kalıplarına yatkınlık-
ları çiçekçilerin peripatetik toplumsal kuruluşla mu-
hafazakâr bir biçimde ilişkilendirilmiş habitusları ile açık
bir biçimde çelişmektedir. Bu çerçevede Vefalılar
“Mangosar” ya da “Hawlez” adlandırmaları kadar Çi-
çekçilerin “Namelı” adlandırması da pejoratif olarak
görülmalıdır.

Çiçekçilerin “Kayserililere” ilişkin değerlendirmeleri
fark-uyum çizgisi üzerinde ilerler. Fark etnik
temelde şekillenmektedir. Teber-Abdallar çiçekçi Ro-
manlardan farklı bir kültürel mensubiyeti temsil et-
mektedirler. Dahası Romanlar daha eski İstanbullu
ve daha kentli ailelerdir. Kendilerini daha “kentli”, Te-

ber-Abdalları ise “köylü” olarak algılarlar. Çiçekçiler
onlarca yıldır İstanbul civarında köklü bir yerleşiklik
deneyimi yaşamışlardır. Bu bölgenin farklı kültürler-
den gelen müşteri topluluklarına dönük mal ve hiz-
met sunumunu mümkün kılan bir bilgi sermayesi ola-
rak özgün bir kültürel sermaye geliştirmişler ve bunu
nesilden nesile aktarmışlardır. Buna karşılık İstanbul’la
gelişleri görece yeni olan Kayserililerin sahip oldukları
kültürel sermaye bambaşka bir evren içerisinde geliştiri-
lmiş olup farklı uyum süreçlerini yansıtmaktadır.
Her şeye rağmen her iki grubun soy-klan-kabile tipi
toplumsal örgütlenmelerini muhafaza etmiş peripate-
tik kökenli gruplar olmaları onları yakın habituslara
sahip kılar. Nitekim Kayserili erkeklerin zamanlarının
büyük bölümünü çiçekçi Romanların kahvesinde ge-
çiriyor oluşları bu bağlamda dikkate değerdir. Dahası
ne derece maddi bir gerçekliğe ne derece algıya karşı-
lık geldiği tartışmalı da olsa Teber/Abdallar ve çiçek-
çi Romanların oy kullanırken birlikte karar aldıkları
şeklinde yaygın bir kolektif anlatı bulunmaktadır.

Gönenliler farklı kutupları temsil eden katman-
larla kıyaslandığında tam bir arakesitte konumlan-
maktadırlar. Ne kültürel özellikleri ne de toplumsal
örgütlenmeleri itibarıyla muhafazakâr sayılamazlar.
Buna karşılık Vefalılar kadar dışa dönük, parçalı bir
yapıya da sahip değillerdir. Bu durum onları diğer
katmanlarla daha geniş ilişkiler kurabilen bir grup
haline getirmektedir. Vefalılar için “Mangosarlar”
ve “Kayserililer”, Çiçekçiler için “Nameliler” grup içi
mutlak ötekiyi simgelerken ortalama bir Gönenlinin
bu kategorilerden herhangi birisine girdiğini söyle-
mek mümkün değildir. Ekonomik sermaye seviyesi
yüksek bir Gönenli Çiçekçiler ve Teber/Abdallar için
kısmen “Namelı”, mutlak mülksüzlük koşullarındaki
bir Gönenli, Vefalılar için “Mangosar” olarak tasnif
edilebilse de genel bir katman olarak Gönenliler her-
hangi bir ötekilik kodunun asli nesnesi olmazlar.

Kuştepe Mahallesi’nde yaşayan geç-peripatetik
olmayan başka gruplar da bulunmaktadır. Başta Or-
dulular olmak üzere Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden
gelen bu ailelere geç-peripatetik Romanlar “Gaco”,
Teber-Abdallar ise “Geben” demektir. Romanlar ve
Abdallar kültürel farklılıklarını vurgulamak için yer
yer bu ifadeleri birbirleri için kullansalar da asıl he-
def kitle peripatetik kökenli olmayan topluluklardır.
Benzeri bir biçimde peripatetik kökenli olmayan top-
luluklar mahalledeki peripatetik toplulukların hepsi-
ne birden “Çingene” demektirler. Her ne kadar hem
“Gaco” hem de “Çingene” sözcükleri pejoratif olsalar
da genel toplumsal hiyerarşi içerisinde üstte yer alan

peripatetik olmayan toplulukların, adlandırmadan kaynaklanan güçleri çok daha yüksektir. “Çingene” olarak adlandırılmanın sonuçları açık ki “Gaco” olarak adlandırılmaya göre hedef birey açısından çok daha ciddi sonuçlar doğurabilecektir.

Öte yandan peripatetik kökenli olmayan Kuştepeliler için “Çingene” adlandırmasını pejoratif bir ifade olarak kullanabiliyor olmanın sağladığı çok daha önemli bir avantaj vardır. Kuştepe mahallesi dışarıdan bakanların gözünde genel olarak “Çingene” yerleşimi olarak algılanmaktadır. Başkaları için bu adlandırmayı kullanabilmeleri peripatetik kökenli olmayan grupları Kuştepe Mahallesi’nde oturuyor olmanın yol açabileceği dışlayıcı pratiklerden koruyabilecek bir aşırı işlevi görür. “Çingenelik” adlandırmasını komşuları için pejoratif bir edada kullanan birey kendisini zorunluluktan “Çingene Mahallesi’nde” yaşamak zorunda kalmış, yoksul ama “saygın” bir kişi olarak sunmaktadır. Vefalılar grubuna mensup olan geç-peripatetik gruplar da kendilerine göre “Çingenelik” algısı ile özdeşleşen kültürel ve fizyonomik özellikleri daha fazla taşıyan kişilerin mevcudiyeti sayesinde bu savunma mekanizmasını devreye sokabilmektedirler. Bu grubun mensuplarının dışarı ile olan karşılaşmalarında kendilerini “Çingenelerin arasında büyümüş” peripatetik kökenli olmayan bir birey olarak tarif etmeleri sıkça rastlanan bir durumdur.

Tarihsel Perspektif ve Yerel Üretim Ağları ile Bütünleşme

Kuştepe Mahallesi’nde yaşayan geç-peripatetik grupların toplumsal tarihlerinin her bir aşaması ilişkilendikleri yerel üretim ağları ve kapitalist ilişkilerin gelişiminin özel bir aşamasını yansıtmaktadır. Dolayısıyla tek tek ilgili grupların tarihselliğinin tartışılması aynı zamanda farklı bir analiz düzeyinde gerçekleşen farklı tarihselliklerin de tartışmaya dâhil edilmesini zorunlu kılmaktadır. Daha somut bir ifade kullanmak gerekirse burada üretim ilişkileri düzleminde meydana gelen gelişmelerin mekânsal yansımaları ve mekânsal dönüşümün tek tek geç-peripatetik katmanlar üzerindeki etkileri kast edilmektedir.

Tam da bu noktada üretim ilişkileri ve üretim tarzı nosyonlarının mekân düzeyinde tartışılması bağlamında Henry Lefebvre’in katkılarını anımsamak yararlı olacaktır. Yazar öncelikle farklı üretim tarzlarına karşılık gelen farklı kent yapıları olduğuna işaret eder (Lefebvre, 2013: 13-18). Lefebvre’nin ünlü her toplumun kendi mekânını ürettiği önermesi özünde

üretim tarzları ile mekânsal varoluşlar arasında bir bağ kurmaktadır (Lefebvre, 1991: 31). Burada üretim ilişkileri düzlemindeki titreşimlerin mekânsal varoluşlarda yarattığı dönüşümlerle, Kuştepe Mahallesi’ndeki geç-peripatetik katmanların nasıl etkileşime girdikleri tartışılırken, Lefebvre’nin genel önermesinin mikro düzeydeki karşılıkları ile ilgili bir akıl yürütme gerçekleştirilmiş olacaktır.

Öncelikle çiçekçiler katmanını ele alacağım ve onların yaşadığı dönüşüm sürecinde bölgede meydana gelen farklılaşmaları tartışacağım. Öte yandan çiçekçiler grubunu etkileyen genel dönüşümlerin sadece onlar için bir anlam ifade etmediği, diğer katmanları da şu veya bu ölçüde ilgilendirdiği metnin akışı içerisinde kolaylıkla anlaşılabilir.

Çiçekçiler katmanını oluşturan her iki grup da 1950’lerin başı itibarıyla Zincirlikuyu’daki geç-peripatetik yerleşiminde bir araya gelmişlerdir. Bu dönemde Zincirlikuyu’da yaşayan Roman Peripatetikleri 1960’lara kadar geleneksel mesleklerini bir biçimde sürdürmeyi başarmışlardır. Örneğin sepetçiler bu dönemde faaliyetlerini sürdürmek için ihtiyaç duydukları hammaddeyi çevredeki orman ve koruluklardan temin etmektedirler. Bu durum her zaman sorunsuz bir biçimde gerçekleştirilmemekte yer yer gerilimlere neden olabilmektedir. 1954 yılında Milliyet gazetesinde yayınlanan bir haberde şehirde ağaç kesme yasağının sıklıkla ihlal edildiğinden yakınılmaktadır. Habere göre yasağı ihlal edenler “15-20 yaş arasındaki Çingene çocuklarıdır”. Kestikleri ağaçlardan sepet yaparak bunları satmaktadırlar.¹⁰ Kuştepe mahallesinin yaşlı çiçekçileri bu dönemde yaşanan sorunlar hakkında epeyce görgü sahibidirler. Ormanda ormancı ile karşılaşmak çocuklukları boyunca muhatap oldukları en önemli korkularından biridir.

Çiçekçiler grubunda yer alan sepetçi ve demircilerin geleneksel mesleklerini sürdürebilmeleri şüphesiz ki taleple bağlantılı bir durumdur. Zincirlikuyu, Mecidiyeköy ve ötelere büyük ölçüde kırsal bir arazidir, civarda çok sayıda mandıra ve tarımsal arazi bulunmaktadır. Sadece Kuştepeliler Romanların değil bölgenin bütün eskilerinin zihninde hala canlı bir yeri olan “bostancı Arnavut” imgesi bu dönemin kalmıntısı durumundadır. Ne var ki özellikle 1950’lerden itibaren gelişmeye başlayan farklı süreçler peripatetik grupların bölgede geleneksel mesleklerini sürdürerek

10 (1954) “Şehirde Ağaç Kesme Yasağına Riayet Edilmiyor”, Milliyet, 16 Ağustos.

yaşamalarına imkân veren koşulları ortada kaldıracaktır.

1954'te yürürlüğe konulan ithalatı kısıtlayıcı kararlar ve 1960 sonrasının plan politikaları, 1930'lardaki kimi Latin Amerika ülkelerinde yürürlüğe konulan ithal ikameci modele Türkiye'nin de geçeceğinin işaretlerini vermektedir (Pınarcıoğlu ve Işık, 2003: 99). Bu modele bağlı olarak yerel sanayinin gelişimi kentsel mekânın sanayi üretiminin gerekliliklerine uygun olarak yeniden şekillendirilmesini dayatmaktadır. Bu temelde şehrin merkezi iş alanı öncelikle Taksim, Harbiye yoluyla Osmanbey'e kadar genişler. Mecidiyeköy ve Beşiktaş ayrı ayrı kısmen merkezi iş alanları olarak işlev görmeye başlar (Tekeli, 2013: 288). Bu gelişimin sonucu olarak, 1987 yılına gelindiğinde Şişli ilçesi genelinde 781 sanayi merkezi ortaya çıkmıştır. Şişli civarında sanayi iki ekseninde gelişir. Bunlardan birincisi Kâğıthane Deresi boyu ve buranın yakınlarındaki Çağlayan ve Hürriyet Mahallesi gibi alanlardır. İkinci yayılma ise Büyükdere Caddesi boyunca ortaya çıkar. İlhan Tekeli, Ortaköy Bucağı içerisindeki 106 sanayiden 76'sının Levent'te bulunduğu dikkat çekerek bu hattın önemini vurgular (2013: 289). Şüphesiz ki bu dönüşümler birden bire gerçekleşmemiş Menderes yıkımlarından 1980 sonrası dönüşümlere kadar bir dizi tarihsel olay belli bir eğilim üzerinde birbirini tamamlamışlardır.

Üretim ilişkileri düzeyinde gerçekleşen düzenlemeler yukarıda açıklanan mekânsal karşılıklarını bulurken sepetçi ve demirci Romanlar öncelikle geleneksel mesleklerine dönük mevcut talebi kaybederler. Üretim ilişkileri düzeyinde düzenlemelerin mekânsal plandaki yansımalarına bağlı olarak bölgedeki tarımcı toplulukların sayısının azalması ve sanayi ürünlerine ulaşmanın kolay hale gelişi bu durumun önde gelen belirleyicileridir. Üretime olan talebin ortadan kalkması zorunlu olarak yeni arayışların da devreye girmesine neden olur. Bu süreçte çok sayıda farklı ekonomik strateji devreye sokularak meydana gelen gelir kaybı aşılmaya çalışacaktır. Komşu illerde mevsimlik tarım işçiliği, ormancılık, lavanta, labada, ebegümeci gibi bitkilerin satışı ve hatta özel durumlarda avcılık ve bitki toplayıcılığı bu dönemde Roman çiçekçiler tarafından yapılan meslekler arasında yer almaktadır. Tüm bu faaliyetlerin icrası sırasında yaşanan günlük deneyimlerle ilgili kolektif anlatılar Kuştepeli Çiçekçiler arasında halen çok canlıdır.

Her halükarda bu geçiş dönemi uzun sürmemiştir. İlk denemeler sonucunda çiçekçiliğin başarılı bir

gelir getiren faaliyet olduğunun anlaşılması ile birlikte demirci ve sepetçi Romanlar kitlesel bir biçimde bu mesleği icra etmeye başlayacaklardır. Soy-klan-kabile tipi toplumsal ilişkilerini muhafaza etmiş sepetçi ve demirci peripatetikleri olan bu topluluğun sözkonusu meydan okumaya bu biçimde yanıt vermesi tesadüfi bir durum değildir. Özellikle hammadde kaynaklarına ulaşmak için orman ve koruluklarda çalışmayla bağlantılı olarak gelişmiş ve nesilden nesile aktarılan bir doğa bilgisine sahip oluşları gerçeği göz önüne getirildiğinde onları geleneksel mesleğin kaybı sonrasında çiçekçilikle geçiniyor oluşlarının son derece estetik bir anlamlılığı vardır. Yine her yılbaşı öncesi çeşitli doğal kaynakları sentezleyerek ürettikleri ve önemli gelir kaynakları arasında yer alan kokinalar ya da özellikle Kurtuluş¹¹ ve civarında incir reçelinin hammaddesi olan ayıklanmış ham incir satmaları doğal ve kültürel sentezin onlar için taşıdığı anlamı son derece net bir biçimde yansıtmaktadır.

Tıpkı çiçekçi Romanlar gibi Kuştepe'de yaşayan Teber/Abdallar da geleneksel geçim stratejileri ile ilişkili bilgi sermayelerini temel alarak güncel ekonomik faaliyetlerini şekillendirmişlerdir. Muska, cevşen satışı, özel deyiş ve dualarla hatır (dilenme) ya da trafik ışıklarında bekleyen arabaların camlarına atlayıp cam silmek geçmişte yaptıkları deşirmecilik faaliyetinin bir devamı gibi görünmektedir. Deşirmecilik Teber/Abdal peripatetiklerinin açıklık sınırına yaklaştıklarında yaygınca kullandıkları bir faaliyettir. Bunun zorunlu halde geldiği koşulları Abdal kimliğinin kamusal alandaki en önemli temsilcilerinden olan Neşet Ertaş şu sözlerle anlatmaktadır:

-Ne yer ne içerdiniz?

-Ne bulursak onu yedik, ekmekten başka da bir yiyeceğimiz yoktu.

-Eve un gelir, anneniz hamur eder ne yapardı, bazlama mı mesela?

-Unu bulduk da bazlamayı mı düşündük?

-Hep yavan ekmek mi, yağ filan yok mu hiç?

-Yağ nerde ki? Yok öyle yağlı muğlu ekmek! Karşı köyde belki bir öküz möküz ölürse onu bizim köye getirirler, bizim köylüler paylaşırdı. O zaman ancak bir

11 Ham incir reçeli özellikle İstanbullu Rumların geleneksel mutfağında özel bir yere sahiptir. Bu nüfusun halen yoğun bir biçimde yaşadığı Kurtuluş'un ham incir satışı için merkez olarak belirlenmesi son derece anlamlı bir durumdur. Hangi ürünlerin hangi kültürel gruplara hangi dönemlerde satılabileceğinin bilgisi de topluluğa ait kültürel sermayenin bir parçası durumundadır.

et yerdik (Akman, 2006: 13).

Öte yandan deşirmecilik faaliyeti bütün Abdallar için dönem dönem başvuru olan bir son çare olsa da, kimi gruplar bu faaliyette uzmanlaşmışlardır. Bu uzmanlaşma mesleğin inceliklerinin gelişmesini, gıda ya da nakit talep eden Abdalların hedef kitleye karşı belli incelikler sergilemesini gerektirmektedir. Bu incelikler bilgi sermayesi olarak nesilden nesile aktarıldıkça, deşirmeci toplulukları belirginleşmektedir. Ertaş ailesinin yaptığı yolculuk sırasında karşılaştığı deşirmecilikle geçinen bir Abdal köyünü ve deşirmeciliğin nasıl giderek daha incelikli bir hal aldığını son derece somut ifadelerle açıklamaktadır:

Vardığımız köy, aşiret köyüydü ve yüzde sekseni deşirmeye geçinirdi. O köy aşağı yukarı altmış yetmiş haneydi. Evde babamın sazı var. Birisi bana “Sen saz al, deşirmeye beraber çıkalım” dedi. Ben de aldım babamın sazını yanıma, çıktık deşirmeye.

...

Saz yanımda, adamın boynunda haabe (heybe) öyle on beş yirmi köy gezdik dolaştık, kapı kapıda bir tek yerde oturun da bir saz çalın diyen olmadı (Akman, 2006: 26).

Deşirmecilik yapan Abdallar genellikle gittikleri köyün sakinlerinden gıda maddeleri talep etmektedirler. Ertaş’ın deşirmeden dönen dedesinin evlerine erzaka getirmesi ile ilgili ifadeleri deşirmeciliğin meslek haline geldiği örneklerde dahi aslında bir varlık yokluk ikilemi yaşayan Abdalların zorunlu bir yönelimi olduğunu işaret etmektedir:

Dediğim gibi yerleştığımız köyün tamamı deşirmeye geçinirdi. İkinci anamızın babası da, Allah rahmet eylesin, Ali Baba derlerdi, o da deşirirdi. Üvey dedem, deşirmeden dönünce, kendi evinden önce bizim eve uğrar, un, bulgur, yağ, gayri ne bulabildiyse, ondan bize verirdi. Babam askerden gelinceye kadar biz köyde onun ekmeğiyle durduk.

Sonuç itibarıyla Kuştepe’de yaşayan Teber/Abdalların güncel geçim stratejileri, köy köy dolaşan Teber/Abdalların köy sakinlerinden gıda maddesi talep etmesi olan deşirmeciliğin kentte yeni koşullara uyarlanması ile biçimlenmiştir. Öte yandan kapitalist ilişkilerin belirleyici olduğu bir kent ortamında modern deşirmeciliğin geçmişe göre çok daha negatif bir biçimde algılandığına şüphe yoktur. Geçmişte kapıya gelen dilencilerin geri çevrilmemesi gerektiği, yoksul dilenci kılığındaki kişilerin kutsal kişiler olabilecekleri yönündeki halk inançlarının meşrulaştırdığı bu geçim stratejisi kapitalist kent koşullarında giderek ze-

minini kaybetmekte, hatıra çıkan kişiler giderek daha fazla bir tehlike kaynağı olarak görülmektedir.

Her halükarda hem çiçekçiler hem de Teber/Abdallar aslında özel bir ekonomik alanda, enformel ekonominin en kısıtlı ve sürdürülebilirliği en zayıf katmanlarından birinde konumlanmaktadır. Bir bakıma onları birleştiren habitus ve sermaye bileşimleri, soy-klan-kabile tipi toplumsal örgütlenmeleri ile ana akım üretim süreçlerinden neredeyse mutlak bir biçimde yalıtılmalarıdır denilebilir. Bu yalıtılmayı yaratan kentsel mekânda üretim ilişkileri düzlemindeki değişmelerle paralel olarak meydana gelen yeniden yapılanmalardır. Çiçekçiler, ilk yerleştiklerinde kısmen kırsal ve tarımcı hanelerin yoğun olduğu bir bölge özelliği gösteren semtin, sanayi ağırlıklı dokunun gelişimi ile yeniden yapılanmasına tanıklık etmişler ve kendi geçim stratejilerini değişen koşullara uyarlamışlardır. Teber/Abdallar ise mahalleye geldiklerinde hali hazırda kapitalist ilişkilere uyarlanmış bir kentsel doku bulmuşlar, geleneksel kültürlerinde mevcut olan bilgi sermayelerini yeni şartlar çerçevesinde zenginleştirerek deşirmeciliği yeni biçimler altında sürdürmüşlerdir.

Meselenin bir başka boyutu gelişen yeni kentsel dokunun, eskiyi kamusal erkin gücünü kullanarak tasfiye etmesi ve marjinal alanlara hapsedmesidir. Çiçekçiler grubunun Kuştepe’nin kuruluşu öncesinde yaşadıkları istimlak ve yıkım deneyimi bu durumun son derece net bir örneği olarak değerlendirilebilir. Zincirlikuyu’daki geç-peripatetik yerleşiminin oldukça köklü olduğu anlaşılmaktadır. 1939 tarihli bir gazete haberinde burada bir “Kıpti Mahallesinin” varlığından bahsediliyor oluşu peripatetik kökenli grupların böyle bir algının yerleşmesine yetecek bir süreden beri burada yaşadıklarını göstermektedir.¹² Geçmişte ıssız bir bölge iken Zincirlikuyu’da kurdukları geç-peripatetik yerleşimi geleceğin müstakbel iş merkezinin tahayyül edilen çehresi ile çelişen bir görünüm arz edince malum mekanizmalar devreye girmiş ve yıkım zilleri çalmıştır. Kuştepe’de çiçekçilerin ortak anlatısı durumunda olan yıkımın detayları ile ilgili bilgi 1954 tarihli bir gazete haberinde yer almaktadır. Buna göre söz konusu geç-peripatetik yerleşiminin arazisi “Gazeteciler Sendikası ve Gazeteciler Cemiyeti Yapı

12 “Zincirlikuyu’da kıpti mahallesinde oturan 34 yaşlarındaki İsmail oğlu Tahir ismindeki şahıs Zincirlikuyu’dan geçmekte iken arkadan gelen Bürhaneddin’in idaresindeki otomobilin sadnamesine maruz kalarak ağırca yaralanmıştır” (1939) “Zincirlikuyu’da Bir Otomobil Kazası”, Milliyet, 14 Ekim.

Kooperatiflerine” aittir. Yıkımın gerçekleştirilmesi noktasında talepkar oldukları anlaşılan cemiyet yönetimi yıkımlardan altı gün sonra valiyi ziyaret edecek ve cemiyete sağladığı kolaylıklar için valiyeye teşekkür edeceklerdir.¹³ Bu noktada altı çizilmesi gereken nokta geçmişin ıssız ve kırsal arazisinin bölgedeki yeni gelişme eğilimlerine uygun olarak gazeteciler için konut alanı olarak tahayyül edilebiliyor oluşudur. Sonuç itibarıyla 1954 yılının Eylül ayında gerçekleştirilen yıkımın ardından aileler toplu halde Kuştepe’ye nakledilecek ve burada barınmaları için kendilerine Kızılay tarafından çadır sağlanacaktır.¹⁴ Bu olayın Kuştepe’nin bir geç-peripatetik yerleşimi olarak biçimlenmesinin başlangıç noktası olduğu daha önce semtte yürütülen bir araştırmada da ifade edilmiştir (Kazgan ve Yumul ve Çelik ve Kirmanoğlu, 1999: 33).

Benzeri bir durum Vefalı Romanların da başına gelmiştir. Büyük ölçüde Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile Türkiye’ye gelen bu grubun üyeleri daha önce de vurgulandığı üzere çiçekçilerden farklı olarak dağınık bir yapı arz etmektedir. Kimi açılardan zayıflık olarak görülebilecek olan bu durum kimi açılardan bir avantajdır. Özellikle yerleşme söz konusu olduğunda küçük gruplar halinde kentsel mekândaki çeşitli boşlukları doldurabilmektedirler (Yilgür, 2014). Örneğin bir dönem Unkapanı civarındaki eski Bizans mahzenleri aralarında mübadil Romanların da olduğu çok sayıda yoksul aileye ev sahipliği yapmıştır (Akgül, 2004: 127-128). Yine 1934 tarihli bir gazete haberinde Unkapanı Fener Caddesi’nde bulunan Osmanbey Hanı’nda yaşayan mübadil “Kıpti” ailelerden bahsedilmektedir: “Fener Caddesi’ndeki Osmanbey Hanı harap bir binadır. Selanik’ten mübadele sureti ile gelen Kıpti ailelerden birçoğu bu handaki odalarda oturmaktadır.”¹⁵ Vefa civarında mübadil Romanlarca oluşturulan yerleşim de bu durumu örneklemektedir. Kuştepeli geç-peripatetik grupların günlük anlatılarında son derece yaygın bir karşılığı bulunan bir yıkımın ardından, buradaki aileler Kuştepe’ye yerleştirilir ve Kuştepe’deki geç-peripatetik yerleşiminin önemli bir parçasını oluştururlar.

Bu grubun üyeleri geleneksel mesleklerini büyük ölçüde henüz daha Yunanistan’dan Türkiye’ye gelmeden önce bırakmışlardır. Ücretli çalışma deneyimleri olduğu gibi küçük gruplar ya da bireyler halinde gün-

delik işlerde de çalışma yatkınlıkları söz konusudur. Hal böyleyken çiçekçilerin geleneksel mesleklerini bırakmalarına neden olan üretim ilişkileri ve mekânsal düzenleme alanındaki büyük altüst oluşlar onlar için aynı ölçüde derin bir kırılma yaratmamıştır. Aralarındaki küçük bir grup durumundaki müzisyenler dışında geleneksel mesleklere dönük talebin onlar için özel bir anlamı kalmamıştır. Müzisyenlerse mesleklerinin icrasına dönük talebin hemen her dönemde bir şekilde var olacağı güveniyle hareket etmektedirler. Diğerleri ise bölgede 1950’lerden sonra gelişen sanayi dokusundan kısmen de olsa yararlanmışlardır. Daha önce de vurgulandığı üzere ücretli çalışma deneyimi Vefalılar arasında görece daha yaygındır. Özellikle fizik görünümleri itibarıyla “Çingene” algısı ile uyuşmayan özelliklere sahip bireyler yerel fabrikalarda iş bulma konusunda daha şanslıdır. Buna karşılık fabrikalarda iş bulamayan, ayakkabı boyacılığı, hamallık, kayıtlı veya kayıt dışı taksicilik, nakliyecilik gibi bölgenin nüfusunun kalabalıklaşmasının piyasasını canlandırdığı enformel işlerde çalışan Vefalılar da bir biçimde semtin çehresinin değişmesinden olumlu yönde etkilenmektedirler. Üstelik habitus ve sermaye bileşimlerinin katı peripatetik formun dışına taşmış olması onların peripatetik kökenli olmayan müşteri ve patronlarla daha kolay gündelik etkileşime geçmelerine izin vermektedir. Daha önce de vurgulandığı gibi matbaa, ayakkabı ve deri işçiliği Vefalılar arasında neredeyse nesillerdir devam eden bir faaliyet durumundadır. Bu sektörlerde hiçbir zaman tekel konumunda oldukları söylenemese de Vefalı Romanların en yoğun ücretli çalışma pratiklerinin bu alanlara kaydığını ifade etmekte hiçbir mahsur bulunmamaktadır.

Sonuç itibarıyla Kuştepe’nin içinde yer aldığı kent dokusunun üretim ilişkileri düzlemindeki değişimlere paralel olarak her yeniden yapılanması mahalle sakinlerinin ve özel olarak da geç-peripatetik grupların kaybedenler ve kazananlar, sürece uyum sağlayanlar ve sağlayamayanlar olarak parçalanmasını beraberinde getirmektedir. Günümüzde de konut sahibi olan, habitus ve sermaye bileşimleri dönüşümün getireceği fırsatlara ayak uydurmaları için elverişli olanlar değişimi coşkuyla karşılamaktadırlar. Habitus ve sermaye bileşimleri itibarıyla bu sürece uyum sağlayamayacak olanlar ve mutlak anlamda mülksüzlüğü deneyimleyenler içinse bölgedeki değişimin yegâne anlamı kısa vadede gerçekleşecek kentsel dönüşümün zorunlu hale getireceği yeni bir sürgün olacaktır.

13 (1954) “Gazetecilerin Valiyeye Teşekkürü”, Milliyet, 16 Eylül.

14 (1954) “Mecidiyeköyü’ndeki Gecekondular Yıkıldı”, Milliyet, 10 Eylül.

15 (1934) “Kanlı Bir Aşk Macerası”, Cumhuriyet, 23 Ocak.

Sonuç

Bu makale benim için iki özel anlam taşıyor. İlk olarak geçmişte sürekli ertelediğim bir görevin yerine getirilmesi burada mümkün oldu. Bugüne kadar başka yerlerde şu veya bu biçimde paylaştığım pek çok bilgi ve çıkarım esas olarak burada arka planı açıklanan karşılaşmaların ürünüdür. Bir sosyal bilimci olarak bu karşılaşmaların benim açımdan mümkün olmasını sağlayan kendi motivasyonlarımı ve çalışma alanımdaki insanlarla etkileşim sürecinin ayrıntılarını paylaşmamın okurun işini kolaylaştıracağına inanıyorum.

Kültürel-ekonomik sermaye bileşimini orta sınıflaşma süreci içerisinde yükseltmiş, buna karşılık kaybettiği sosyal sermayenin yerine yeni tanıma ilişkilerini ikame etmekte zorluk yaşayan, kısmen peripatetik kökenli bir aileden geliyorum. Miras aldığım kültürel-ekonomik sermaye bileşimi daha ilk gençlik çağından itibaren beni toplumsal güzergâhın üzerindeki daha avantajlı pozisyonları zorlamaya yöneltti. Buna karşılık yetersiz sosyal sermaye kaynaklarının yarattığı her engellenme içinde bulunduğum koşulları sorunsallaştırmama, sosyal bilimlere ve sosyal sermaye temelli toplumsal kuruluşun dönüşebilirlik imkânlarını zorlama temelinde siyasal aksiyoma ilgi duymama neden oldu. Bugün bir çırpıda ifade etmem mümkün olduğu söz konusu bu nesnellüğimin farkına varma sürecim, büyük ölçüde bu makalenin olgusal malzemesini oluşturan karşılaşmalarla birlikte gelişmiş olan sancılı bir süreçtir.

Kendi nesnellüğümü keşfettikçe peripatetik toplumsal kuruluşların yaygınlığını, büyük ölçüde farklılaşmış bir biçimde de olsa peripatetik toplumsal kuruluşların ürettiği habitusu kısmen de olsa paylaştığımı anladım. Kendi kültürel-ekonomik sermaye bileşimi, ortak bir habitus kökenini paylaştığım insanlarla kurulacak tanıma ağları üzerinden özgün bir sosyal sermaye ile tamamlama ihtimali beni bir aktivizm faaliyeti tanımlamaya yöneltti. Aynı fiilin kolektif karşılığı ise kamusal temsiliyeti son derece problemlili olan geç-peripatetik gruplara modern iletişim teknolojilerinin imkânlarını kullanarak hem bir temsil hem de dar mekânsal varoluşlarla sınırlanmayan bir karşılaşma zemini sunmak oldu. Bu makalenin olgusal malzemesi temelde bu süreç içerisinde yaşanan etkileşim, diyalog ve gözlemler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Makaleyi benim için anlamlı kılan ikinci nokta geç-peripatetik toplulukların verili bir mekânsal varoluşta, Kuştepe Mahallesi'nde, hem birbirleriyle hem

de ötekiyle etkileşimlerinin, üretim ilişkileri düzeyindeki titreşimlerin güdülediği mekânsal yeniden yapılanmalarla nasıl denk geldiğinin ortaya konuluyor oluşudur.

Kuştepe Mahallesi öncelikli olarak Çiçekçi, Vefalı, Gönenli Romanlara ve Kayserili olarak adlandırılan Teber-Abdallara ev sahipliği yapmaktadır. Vefalılar soy-klan-kabile tipi toplumsal ilişkileri büyük ölçüde çözülmüş, "ideal tip" peripatetik formunun yapılandırıldığı habitusları dönüşüme uğramış bir gruptur. Köklü bir ücretli çalışma deneyimine sahip olup geçinmek için yaptıkları mesleki faaliyetler oldukça çeşitlenmiştir. Buna karşılık kültürel olarak farklılaşmalarına karşılık Kayserili ve Çiçekçiler soy-klan-kabile tipi toplumsal örgütlenmelerini büyük ölçüde muhafaza etmişlerdir. Dahası Kayserililer geleneksel olarak yaptıkları hatır ya da deşirmecilik mesleğini kent koşullarına uydurarak sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Çalışmada söz konusu grupların birbirlerini algılayışları üzerinde yükselen adlandırma ilişkileri detaylı bir biçimde analiz edilmiştir. Buna göre Kuştepe Mahallesi'nde; Çiçekçiler, Gönenliler ve Vefalılar için Teber / Abdallar "Kayserili", Çiçekçiler ve Teber / Abdallar için Vefalıların ekonomik sermaye itibarı ile en avantajlı kesimleri "Nameli", Vefalılar Çiçekçiler ve Gönenlilerin en yoksulları için "Hawlez" ya da "Mangosar" adlandırmalarını kullanarak muhatap topluluğu pejoratif temelde tahayyül etmektedir. Mahallenin peripatetik kökenli olmayan sakinlerini Romanlar "Gaco", Teber / Abdallar "Geben" olarak adlandırmakta, peripatetik kökenli olmayan Kuştepe sakinleri geç-peripatetik katmanların hepsine birden "Çingene" demektedir. Algı ve adlandırmalar esas itibarıyla tahayyüle ilişkin fiiller olsa da onların kurdukları tahayyüller maddi dünyaya etkilerde bulunmakta, katmanların birbirlerine göre mekânsal konumlanışlarını ve sosyal etkileşimlerini belirlemektedir.

Üretim ilişkileri düzleminde meydana gelen kimi dönüşümlerin mekâna yansımaları olmuş, bunun sonucunda Kuştepe Mahallesi'nde yaşayan peripatetik grupların günlük yaşamlarını belirleyen çeşitli değişimler söz konusu olmuştur. Özellikle ithal ikameci rejimin gelişmesiyle birlikte Şişli civarında gelişen sanayi dokusunun ve genel olarak 1950'ler sonrasında İstanbul'un yeniden yapılanmasının Kuştepe Mahallesi'nde bir araya gelen geç-peripatetik gruplar üzerinde önemli etkileri olmuştur. Kent dokusunun değişimine bağlı olarak ortaya çıkan yeniden yapılanma Zincirlikuyu'daki Laxo ve Xorahane Romanlarının yaşadığı

mahallenin ve Vefa'daki Roman yerleşiminin yıkımını beraberinde getirmiş, yerinden edilen nüfus Kuştepe'ye yerleştirilmiştir. Aynı şekilde mekânın farklılaşması söz konusu grupların bugünkü geçim stratejilerinin gelişmesini mümkün kılmıştır. Özellikle Laxo ve Xorahane gruplarının geleneksel mesleklerinin alıcısı konumundaki kırsal nüfusun kentteki varlığının belirsizleşmesiyle birlikte çiçekçilik bir seçenek olarak ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Diğer taraftan söz konusu bölgede sanayi işletmelerinin çoğalması ve buna bağlı olarak bölge nüfusunda ki artış geçimlerini kısmen ücretli çalışma kısmen de ayakkabı boyacılığı, hamallık, taksi şoförlüğü gibi çeşitli faaliyetlerle sağlayan Vefalı Romanların sahip oldukları esnek habitus ve sermaye bileşimleri nedeniyle daha rahat değerlendirilebilecekleri fırsatlar yaratmıştır.

Sonuç itibarıyla bu çalışmada, Kuştepe Mahallesi isimli mekânsal varoluşta bir araya gelen Çiçekçi, Teber-Abdal, Gönenli ve Vefalı geç-peripatetik toplulukların birbirlerini ve peripatetik kökenli olmayan nüfus gruplarını algılayış biçimleri; katmanların kendi tarihsellikleri ile üretim ilişkileri düzleminde meydana gelen titreşimlerin yarattığı mekânsal dönüşümlerin tek tek her grubu nasıl etkilediği tartışma konusu yapılmıştır. Bu çalışmanın hiçbir biçimde bir sonsöz olduğu iddiasını taşımadığım gibi çalışmanın başarı ölçütünü yeni ve daha derinlikli çalışmalar yürütmek için sosyal bilimcileri kışkırtması olarak belirliyorum.

Kaynakça

- (1934) "Kanlı Bir Aşk Macerası", Cumhuriyet, 23 Ocak.
(1939) "Zincirlikuyuda Bir Otomobil Kazası", Milliyet, 14 Ekim.
(1954) "Şehirde Ağaç Kesme Yasağına Riayet Edilmiyor", Milliyet, 16 Ağustos.
(1954) "Gazetecilerin Valiye Teşekkürü", Milliyet, 16 Eylül.
Adamou, E. (2012) "Verb Morphologies in Contact: Evidence from Balkan Area", Vanhove, M. ve Stolz, T. ve Urdze, A. (der.), Morphologies in Contact içinde, Berlin: Stuf
Akgül, H. (2004) Şoför İdris: Anılar, İstanbul: Yar.
Akkan, B. E. ve Deniz, M. B. ve Ertan, M. (2011) Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri, İstanbul: Sosyal Politika Forumu.
Akkan, B. E. ve Karatay, A. ve Erel, B. ve Gümüş, Goncagül. (2009) Romanlar ve Sosyal Politika, İstanbul: SKYGD.
Akman, H. (2006) Gönül Dağında Bir Garip: Neşet Ertaş Kitabı, İstanbul: Türkiye İş Bankası.

- Alpman, N. (1997) Başka Dünyanın İnsanları Çingenerler, İstanbul: Ozan.
Berland, J. (1983) "Peripatetic Strategies in South Asia: Skills as a Capital among Nomadic Artisans and Entertainers", Nomadic Peoples, 13: 17-34.
Berland, J. (1986) "Peripatetic Communities: An Introduction", Nomadic Peoples, 21/22, 1-6.
Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (1992) An Invitation to Reflexive Sociology, Chicago: The University of Chicago Press.
Bourdieu, P. (1995) Pratik Nedenler, İstanbul: Kesit
Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2003) Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, İstanbul: İletişim.
Bozkurt, T. (2006) "Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi", Süvari, C. ve Yıldırım, A. ve Bozkurt, T. ve Işoğlu, İ. M., Anadolu'dan Etnik Manzaralar Artakalanlar, İstanbul: E Yayınları.
Hayden, R. (1979) "The Cultural Ecology of Service Nomads", The Eastern Anthropologist, 32(4): 297-309.
Hill, M. (2010) No Redress: Somalia's Forgotten Minorities, London: UK. Minority Rights Group International.
Hussey, H. (2012) "Political Activist as Ethnographer Revisited", Canadian Journal of Sociology, 37(1): 1-23
Huyssen, A. (1999) Alacakaranlık Anıları, İstanbul: Metis.
Kaygılı, O. C. (1972) Çingenerler, Ankara: Bilgi.
Kazgan, G. ve Kirmanoğlu, H. ve Çelik, Ç. ve Yumul, A. (1999) Kuştepe Araştırması, İstanbul: Bilgi
Kolukırık, S. (2006) "Sosyolojik Perspektiften Tür(kiye) Çingenerleri: İzmir Çingenerleri Üzerine Bir Araştırma", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 3(1): 1-24.
Kömürciyan, E. (1988) İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul, İstanbul: Eren.
Lefebvre, H. (1991) The Production of Space, Oxford: Blackwell Publishing.
Lefebvre, H. (2013) Kentsel Devrim, İstanbul: Sel.
Marsh, A. (2008) "Etnisite ve Kimlik: Çingenerlerin Kökeni", Uzpeder, E. ve Donava, S. ve Gökçen, S. ve Özçelik S. (der.), Biz Buradayız, İstanbul: Mart Matbaacılık.
Martin, H. (2010) No Redress: Somalia's Forgotten Minorities, Minority Rights Group International Report, <http://www.minorityrights.org/download.php?id=912>, Erişim Tarihi: 20.05.2015.
Marushiakova, E. Popov, V. (2000) "The Bulgarian Gypsies", Balkanologie, 4(2), 1-65
Marushiakova, E. Popov, V. (2004) Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingenerler, İstanbul: Homer.
Matras, Y. (2004) Romani: a Linguistic Introduction, Cambridge: Cambridge University Press.

- Misra, K. (1986) "Mobility Sedentary Opposition: A Case Study among the Gaduliya Lohar", *Nomadic Peoples*, 21/22, 179-187.
- Pınarcıoğlu, M. ve Işık O. (2003) *Nöbetleşe Yoksulluk*, İstanbul: İletişim.
- Rao, A. (1986) "Roles, Status and Niches: A Comparison of Peripatetic and Pastoral Woman in Afghanistan", *Nomadic Peoples*, 21/22, 153-177.
- Rao, A. (2004) "Strangers and Liminal Beings: Some Thoughts on Peripatetics, Insiders, and Outsiders in Southwest Asia", Berland, J. C ve Rao, A (der.), *Customary Strangers: New Perspectives on Peripatetic Peoples in the Middle East, Africa and Asia içinde*, Westport: Praeger, 269-298.
- Tekeli, İ. (2013) *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tomova, I. ve Vandova. I. ve Tomov. V. (2000) *Poverty and Ethnicity*, Sofia: International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations (IMIR).
- Ülkütaşır, Ş. M. (1968) "Anadolu Etnografyasına Dair Araştırmalar: Abdallar", *Türk Kültürü*, 4(64): 251-255.
- Wacquant, L. (1989) "For a Socio-Analysis of Intellectuals: On Homo Academicus", *Berkeley Journal of Sociology*, 34: 1-29.
- Yıldırım, F. (2011) *Abdal Gizli Dili İnceleme Sözlük*, Adana: Karahan.
- Yilgür, E. (2012) *Nişantaşı Teneke Mahallesi: Teneke Mahalle Yoksulluğundan Orta Sınıf Yerleşimine*, İstanbul: İletişim.
- Yilgür, E. (2014) *Geç-Peripatetik Roman Tütün İşçilerin Ücretli İstihdam ve Politizasyon Deneyimleri*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yilgür, E. (2014) *Peripatetik Gruplar ve Kentsel Mekana İlişkin Yerleşme Stratejileri*, *Toplum ve Bilim*, 130: 189-213

Arşiv Belgeleri

Gömlek No: 660 Fon Kodu: NFS.d.

20/L /1337 (Hicri) Dosya No: 16 Gömlek No: 12 Fon Kodu: DH.EUM.AYŞ.